

Gaila KIRDIENĖ

# Dzūkų smuikininkų repertuaras

## *The Repertoire of the Folk Fiddlers of the Dzūkai*

### *(Southeastern Lithuanians)*

#### Anotacija

Straipsnyje siekiama nustatyti, kokių žanrų ir tipų kūriniai sudaro dzūkų liaudies smuikininkų repertuarą, atskleisti visos Dzūkijos ir atskirų jos kraštų repertuaro savitumus, apibrėžti pokyčių tendencijas. Taikomi analizės ir tipologinio lyginimo metodai.

Dzūkų smuikininkai išlaikė daug senųjų tradicinių šokių, maršų ir apeiginių dainų, verkavimų, giesmių. Nustatyta visai Dzūkijai ir atskiriems jos kraštams būdingas smuikininkų repertuaras: šokiai („Sukčius“, „Tancius“, „Kepurėlė“, „Tai vikiai, tai gričiai“, „Serbinta“, „Skepetinė“), maršai, vestuvių ir Velykų lalavimo dainos. Šiaurės ir Pietų Dzūkijai priskiriamą arealo dalyse smuikininkų repertuaras turi bendrumų, bet esama ir akivaizdžių skirtumų, leidžiančių kalbėti apie atskiras kultūrinės-etnografinės sritis (Rytų Aukštaitiją ir Dzūkiją) ir muzikinius dialektus.

Senųjų Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos smuiku griežiamų apeiginių dainų, raudų ir šokių melodikos sąsajos liudija šiame areale gyvavusią vientisą tradiciją. Naujesnis repertuaras rodo įvairiais istoriniais laikotarpiais vykusius lietuvių, baltarusių (gudų) ir ukrainiečių instrumentinės muzikos tarpusavio mainus. Šimtmečiais trunkanti dzūkų kaimynystė su baltarusiais ir lenkais nulėmė stipresnes nei kitur Lietuvoje sąsajas su slavų instrumentine muzika. Kita vertus, Dzūkijoje buvo paplitę ir įvairių Vakarų bei Šiaurės Europos tautų kilmės šokiai. Dzūkija yra rytinė „Angelčiko“, „Pranavados“ ir džigo paplitimo riba.

Pastaraisiais dešimtmečiais liaudies smuikininkų repertuare vyrauja polkos, daugėja valsų ir individualios kūrybos dainų.

**Reikšminiai žodžiai:** dzūkai, liaudies smuikininkų repertuaras, žanrų grupės, šokiai, maršai, dainos, giesmės, melodiniai tipai, „Angelčikas“, „Kepurinė“, „Pranavada“, „Sukčius“, „Tancius“, repertuaro kaita.

#### Abstract

The article's goal is to determine the genres and types of musical compositions of the Dzūkai folk fiddlers' repertoire, to reveal the peculiarities of the whole region of Dzūkija and its separate parts as well as to define the tendencies of the changes. The research methods used are analysis and typological comparison.

The Dzūkian fiddlers have preserved many old traditional dances, marches and ritual songs, laments and hymns. The repertoire characteristic of the fiddlers of the region and its separate parts has been determined: dances (*sukčius, tancius, kepurėlė, Tai vikiai, tai gričiai, serbinta, skepetinė*), marches, wedding and Easter songs. In the northern and southern part of the area attributed to Dzūkija the fiddlers' repertoire has much in common; however, marked differences also exist which makes it possible to speak of separate ethnographic regions (Eastern Aukštaitija and Dzūkija) as well as musical dialects.

The links between the old music for fiddle of Eastern Lithuania and Western Belarus (ritual songs, laments, old dances) testify to the existence of old common tradition. A later repertoire over different historical periods shows the mutual links between Lithuanian and Belarusian instrumental music. The Dzūkai, Belarusians and Poles have been neighbours for many centuries which determined stronger links with Slavic culture of instrumental music there than anywhere else in Lithuania. On the other hand, dances that came from various western and northern European nations were widely spread over in Dzūkija, which is the eastern border of the area where the *angelčikas* (anglaise), *pranavada* (française) and the jig are spread.

During the last decades, folk fiddlers have played almost only the polka; however, the number of waltzes and songs written by performers is increasing.

**Keywords:** Dzūkians, repertoire of folk fiddlers, genre groups, dances, marches, songs, hymns, melodic types, *angelčikas, kepurinė, pranavada, sukčius, tancius*, change in the repertoire.

Straipsnyje pirmą kartą mėginama išsamiau ištirti dzūkų smuikininkų repertuarą, užrašytą visoje Dzūkijoje: Alytaus, Druskininkų, Lazdijų, Šalčininkų, Trakų, Varėnos r., Kaišiadorių, Prienų r. dalyje, Punsko ir Seinų krašte (Lenkija), Pelesos, Gervėčių apylinkėse (Baltarusija). Medžiagos apie Vilniaus rajono lietuvių ar Lietuvos tautinių mažumų liaudies smuikininkus Lietuvos archyvuose nėra<sup>1</sup>. Etnomuzikologijoje tarpiniais kraštais tarp dzūkų ir aukštaičių laikomi Širvintų, Švenčionių, Ignalinos r. (Račiūnaitė-Vyčiniene, 2009, p. 145, plg. 126–148), tarp dzūkų ir suvalkiečių – Prienų bei Punsko kraštai. Todėl

buvo tiriamas ir šiuose kraštuose užrašytas liaudies smuikininkų repertuaras. Siekiant nustatyti tradicinio dzūkų smuikininkų repertuaro savitumus, lyginta ne tik su gretimų Lietuvos etnografinių sričių (Aukštaitijos, Suvalkijos), bet ir su kitų šalių, daugiausia Baltarusijos, Lenkijos, liaudies smuikininkų repertuaru.

Tyrime apibendrinta gausi dzūkų smuikininkų ir kitų muzikantų repertuaro medžiaga: nuo XIX a. antros pusės publikuojami etnografiniai aprašai, 1908–2010 m. septyniuose Lietuvos archyvuose ir viename Vokietijos archyve<sup>2</sup> sukaupti garso ir vaizdo įrašai bei aprašai, pastabos apie šios

muzikos gyvavimo kultūrinį kontekstą. Archyvuose turima daugiau kaip 1 000 muzikos, kurią pagriežė (kartais ir padainuodami) 81 dzūkų smuikininkas, įrašų. Apie anksčiau savo ar kitų smuikininkų griežtus kūrinius papasakojo dar 28 pateikėjai. Ši medžiaga kasmet papildoma, nes Dzūkijoje smuikavimo tradicija dar rusena stipriau negu kitose Lietuvos etnografinėse srityse. Ekspedicijose pavyksta rasti ne tik gana daug vyresnio amžiaus smuikininkų, bet ir vieną kitą jaunesnį XX a. 6–8 dešimtmečiais gimusių liaudies smuikininką (Kirdienė, 2008/2009, p. 12; Žarskienė, 2010, p. 35, 42).

Ilgai smuikas buvo vienas iš pagrindinių dzūkų liaudies muzikos instrumentų. XX a. pradžioje vienu smuiku (dažniausiai pritariant būgneliu ar basetle) grieždavo net ir dzūkų vestuvėse. Kadangi pagal seną tradiciją kiekvienas vestuvių pulkas turėjo savo muzikantą, jiems susiejęs, susidarydavo dviejų smuikų kapela. Ansambliai su armonikomis Dzūkijoje tapo populiariesni tik po Pirmojo pasaulinio karo (Baika, 1984, p. 52–53; 1994, p. 78; Kirdienė, 1997, p. 15; 2000, p. 128, 130–131). Punsko ir Lazdijų kraštų muzikantai mena, kad armonikos paplito ir dar vėliau, tik XX a. 3–4 dešimtmečiais<sup>3</sup>. Tai leistų manyti, kad ankstyvuosiuose dzūkų etnografiniuose aprašuose, kuriuose dažnai muzikos instrumentas neįvardijamas, tikriausiai kalbama apie smuiką. XX a. antroje pusėje ar pabaigoje smuiką dzūkų instrumentinio muzikavimo tradicijoje išstūmė armonikos ir akordeonai. Kitur Lietuvoje šis procesas vyko anksčiau, apie XX a. vidurį (Palubinskienė, 1998, p. 38; Kirdienė, 2000, p. 132; Žarskienė, 2010, p. 35). Dzūkijoje iš pradžių plito Vienos (austriškos), Lazdijų ir Seinų-Punsko kraštuose – lenkiškos armonikos, Antrojo pasaulinio karo metais – vokiškos „Hohner“ armonikos ir bandonijos (plg. *Lietuvių liaudies smuiko muzika*, 2007, p. 30). Zarasų, Ignalinos, Švenčionių ir Gervėčių kraštuose, kaip ir kitur Rytų Aukštaitijoje (bei Šiaurės vakarų Baltarusijoje, etnografinėje Paežerių srityje), jau XX a. pradžioje daug kur dominavo XIX a. pab. Peterburge (Rusija) sukonstruotos armonikos. Šių kraštų gyventojai, taip pat ir muzikantai, gana dažnai vykdavo į Peterburgą dirbti, nes jį buvo patogu pasiekti 1862 m. nutiestu geležinkeliu Peterburgas–Varšuva (plg. Baika, 1994, p. 29–31; *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*, 2009, p. 25). Zarasų-Ignalinos krašto smuikininkas Mykolas Šimkūnas (1874–1976) jaunystėje net dirbo Peterburgo muzikos instrumentų fabrike.

Taigi dėl ekstensyvaus žemės ūkio ir tradicijų puoselėjimo dzūkų tradicinę kultūrą naujovės pasiekė vėliau negu kitas lietuvių etnines grupes. Pastebėta, kad konservatyviausi šiliniai, kiek mažiau – panemunės, naujovėms atviresniai – gruntiniai dzūkai (Šaknys, 2009, p. 12; Gudavičius, 2003, p. 21–22). Dzūkijoje ilgiau negu kitur Lietuvoje buvo išlaikytas tradicinis muzikinis instrumentarijus, bet prasidėję inovacijų procesai vyko kur kas sparčiau ir šiuo metu Dzūkijos tradicinis instrumentarijus daug kuo panašus į kitų Lietuvos etnografinių sričių.

Dzūkijoje, panašiai kaip ir kitur Lietuvoje, nuo seno gyvuoja daugiainstrumentalizmo tradicija – liaudies muzikantai moka griežti keliais muzikos instrumentais: smuikuojujantys – dažniausiai dar ir cimbalais, dūdele, rečiau klarnetu, kornetu, nuo XX a. vidurio – armonika arba akordeonu. Didžiuma šiais instrumentais griežiamo repertuaro sutampa, todėl smuiku pagriežtą repertuarą tenka tirti kitų muzikos instrumentų repertuaro kontekste.

### **Dzūkų smuikininkų repertuaras XIX a. antros pusės–XX a. pirmos pusės etnografiniuose aprašuose, liaudies muzikos rinktinėse**

XIX–XX a. pirmos pusės šaltiniai apie instrumentinį dzūkų muzikavimą negausūs. Henrikas Gegužinskis (Gegužynski) 1867 m. straipsnyje pirmasis ne tik išsamiai aprašė aštuonių dzūkų šokių choreografiją, bet ir apibūdino trijų šokių muziką, nors melodijų neužrašė ir nenurodė, kokiais instrumentais jo minimi muzikantai griežė. Ratnyčios (dab. Druskininkų), Merkinės (dab. Varėnos r.), Seirijų (dab. Lazdijų r.) ir Alytaus apylinkėse autorius pats aprašė aštuonis senuosius dzūkų šokius: „Sukčius“, „Tancius“, „Anglėzas“, „Kepurėlė“, „Žolynėlis“, „Skepetėlė (Skucinka)“, „Pasiutėlis“, „Džigūnas“ (Gegužynski, 1867, p. 247–248; plg. Poškaitis, 1992, p. 95–97). Kaip ir kitiems to meto etnografams, H. Gegužinskiui buvo svarbu nurodyti tautinę šokių kilmę. Pasak jo, daugelis šokių „seni lietuviškos prigimties“: „pirmas, kartu ir pagrindinis lietuvių šokis“ „Sukčius“<sup>4</sup>, „iš eilės antrasis“ – „Tancius“<sup>5</sup>, taip pat ir kiti, tarp jų ir „Anglėzas“<sup>6</sup>. „Džigūną“ autorius trumpai apibūdino kaip iš Vakarų Europos atkeliavusį naujesnį, lietuvių liaudies jau kurį laiką šoktą dvižingsnio valsio rūšies šokį (Gegužynski, 1867, p. 248; plg. Poškaitis, 1992, p. 97). Tačiau senas šokis tokiu pat pavadinimu („Dzigun“) jau XVIII a. buvo šokamas Lietuvos didikų, pavyzdžiui, Nesvyžiaus Radvilų, dvaruose (Dąbrowska, 2005/2006, p. 53).

Vertingos H. Gegužinskio pastabos apie tuo metu vykusį šokių kaitos procesą. Pasak jo, aprašomuoju laikotarpiu plačiai buvo šokami „Sukčius“, „Tancius“, „Pasiutėlis“, „Džigūnas“, prieš keletą metų nustota šokti „Anglėzą“, „Žolynėlį“, „Skepetėlę“. Autorius apgailestavo, kad liaudies šokiai nesulaukia tyrinėtojų dėmesio, nes, veikiami „visagalės mados“, jie keičiasi ir nyksta. Daugelis senųjų šokių dar prieš trisdešimt metų „gyveno pilnakraujį savo gyvenimą ir tik vėliau kai kurie pradėjo užleisti vietą valsams, o po to ir polkai, kurie šiandien labai paplitę“ (Gegužynski, 1867, p. 248; plg. Poškaitis, 1992, p. 97).

Iš XX a. pirmos pusės etnografinio pobūdžio darbų, kuriuose minimas dzūkų smuikavimas, išsiskiria išsamus Vinco Krėvės-Mickevičiaus dzūkų vestuvių aprašas. Jame autorius itin svarbų vaidmenį skyrė *muzikininkui, muzikontui* („smuikininkui“). Vis dėlto nei šokių, nei maršų pavadinimų V. Krėvės-Mickevičius nevardijo, minėjo tik vestuvių apeiginį

pirmąjį šokį po „visų ceremonijų“ (atsisveikinimo, vainiko pynimo, verkavimų) ir dažną vestuvininkų, jaunimo šoki-  
mą griežiant muzikantui (Krėvė-Mickevičius, 1930, p. 44, 46, 48, 70, 83, 90, 93). Neaišku, ar muzikantas griežė, kai, merginoms dainuojant dainą „Vai, kas ten dvarely suriko“, jaunasis šokdino jaunamartę (Krėvė-Mickevičius, 1930, p. 83). Maršams būtų galima priskirti smuikininko griežtą „Labą rytą“ ir „Labą dieną“ (Krėvė-Mickevičius, 1930, p. 47, 90; plg. Kirdienė, 2000, p. 202). Kituose šio laikotarpio dzūkų vestuvių aprašuose paminėti šokiai polka, *kokanočka*, *tustepas*, *prastepas* ir maršas Valdzikų k. lietuviškoje Lazdūnų saloje (Baltarusija) (Sapniūnas, 1923, p. 2) bei sutiktuvių maršas Nedzingėje, Varėnos r. (R. Pr., 1939, p. 6).

Iš kalendorinio dzūkų smuikininkų ir kitų muzikantų repertuaro XX a. pirmoje pusėje spaudoje buvo minimos katalikiškos Kalėdų giesmės („Sveikas, Jėzau mažiausias“, Alytus) (Buračas, 1993, p. 162) bei Velykų lalauninkų dainos, vadinamos *lalinkos*, ir giesmės: „Iš verkimo stijos linksmybė“, „Sveiki sulaukę šv. Velykų“ (Čaplikaitė-Pakulėnienė, 1937, p. 95; Buračas, 1993, p. 228), bet dažniausiai – „Linksma diena“ (Čaplikaitė-Pakulėnienė, 1937, p. 95; Buračas, 1993, p. 225)<sup>7</sup>. „Jeigu moka griežti, tai gieda smuiku pritariant“ (Čaplikaitė-Pakulėnienė, 1937, p. 95). Pastebima, kad lalavimo tradicijos nyksta, jaunimas lalauti jau nesimoko (R. Pr., 1938, p. 13). Vis dėlto su instrumentine muzika lalaudavo ir praūžus Antrajam pasauliniam karui: „Kaimo muzikantai smuiku ir armonika Velykų pirmą vakarą ir naktį pasiryžę palinksminti savo kaimynus [...]. Visi moka „Aleliuja“ ir „Vynelį“. „Vynelis“ dainuojamas armonikai ir smuikui padedant“ (Eska, 1944, p. 9).

### XX a. pirmos pusės dzūkų smuiko muzikos įrašai ir transkripcijų skelbimas

Pirmuosius smuiko, kaip ir apskritai lietuvių liaudies, muzikos įrašus į vaškinius volelius 1908 m. įrašė Sankt Peterburgo profesorius Eduardas Volteris Vilniaus gub., Švenčionių aps., Tverėčiaus vls., Dysnoje, dab. Ignalinos r. (*Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos*, 2007, p. 16–17). Švenčionių ir Ignalinos kraštams būdingas smuiko ir *dūdos* (dūdmaišio) ansambliis<sup>8</sup> pagriežė dvi dainas: „Kukavo gegutė“ (BFA Li Wo 15) ir „Sakalė, paukšteli“ (BFA Li Wo 27) bei „Senovinę polką“ (BFA Li Wo 23). Smuiku griežė Feliksas Krasauskas (Felix Krasowski), dūdmaišį pūtė Juozas Valdemaras (Joseph Waldemar)<sup>9</sup>. Trys dūdmaišiu pagroti kūriniai: daina „Nuvė brolelis šiena šienauci“ (plg. BFA Li Wo 16), „Kalėdinė giesmė“ ir „Dainos melodija“ (plg. BFA Li Wo 34) iš E. Volterio Lietuvių mokslo draugijai perduotų saugoti vaškinių volelių (*Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos*, 2007, nr. 11–13) ir dar keturios dūdmaišiu pagrotos dainos, kurių įrašai saugomi Berlyno fonogramų archyve<sup>10</sup>, leidžia teigti, jog greta šokių dainos ir giesmės buvo itin svarbi šio krašto instrumentų – smuiko ir dūdmaišio – repertuaro dalis.

XX a. pirmoje pusėje buvo įrašyti 68 dzūkų smuiko muzikos įrašai. Pagriežė penki liaudies smuikininkai, 1935 m. – trys iš Alytaus aps., Merkinės, Nemunaičio vls., ir Lazdijų-Seinų aps., Leipalingio vls.<sup>11</sup>, bei 1939 m. ir 1940 m. – po vieną iš Lazdijų-Seinų aps., Rudaminos ir Alytaus aps., Seirijų vls.<sup>12</sup> Be to, dar buvo įrašyti šeši smuiko ir armonikos kapelos „Daugų vestuvininkai“, griežusios 1935 m. Daugų miestelyje, Alytaus aps., vykusiame vestuvių vaidinime, kūriniai<sup>13</sup>. Tačiau šie įrašai neišliko, kaip ir maždaug dar dvidešimt kitų dzūkų smuiko muzikos įrašų.

Daugiau nei pusę (43) tuo laikotarpiu įrašytų smuiko kūrinių sudaro polkos, kurias griežė beveik visi muzikantai, o Kostantas Lukoševičius pagriežė tik polkų (7)<sup>14</sup>. Taip pat užrašyta gana daug – net dvylikos pavadinimų – kitų tradicinių šokių, tuo metu vadintų „tautiniiais“. Deja, ne visi garso įrašai išliko. Daugiausia kūrinių (39 įrašai), iš jų šokių (11) dviese pagriežė Merkinės krašto smuikininkai Julius Kopka ir Izidorius Cilcius. Abu muzikantai 1935 m. rugsėjo 18–19 d. dalyvavo Merkinėje vykusiose „Senovės dienose“. Mažažemis ūkininkas ir smuikininkas I. Cilcius buvo gerokai jaunesnis už J. Kopką, bet mokėjo itin daug senųjų dzūkų tradicinių šokių. Jų buvo išmokęs iš savo tėvo, taip pat liaudies smuikininko (LTR 652).

Užrašyti šie šokiai: „Angelčikas“ („Engelčikas“) (LTR F pl. 305/8, plg. „Jengelčikas“ („Bernužėli, či či či“; LTR F pl. 304/5), „Čižikas“ (LTR F pl. 308/6), „Mikita“ (LTR F pl. 305/4, 310/1), „Pranavadas“ (LTR F pl. 309/1), „Skepetėlė“ (LTR F pl. 309/2), „Sukčius“ (LTR F pl. 305/7), „Suvartukas“ (LTR F pl. 309/3; visus pat. J. Kopka ir I. Cilcius)<sup>15</sup>, „Tancius“ (LTR pl. 1099/5), „Taukačekas“ arba „Dribsukas“ (LTR pl. 1099/1, abu pat. J. Pliadas)<sup>16</sup>, „Taukačikas“ arba „Taugkačikas“ (LTR F pl. 309/4). J. Kopka ir I. Cilcius pagriežė ir polkų – „Aplinkinis“ (LTR F pl. 307/4), „Melninkas“ (LTR F pl. 308/4), „Našlys“ (LTR F pl. 308/4)<sup>17</sup>, į kurias, kaip rodo pavadinimai, galėjo būti įpintos senųjų šokių melodijos.

Pastebėtina, kad penkis iš šių šokių beveik prieš šimtą metų buvo aprašęs ir H. Gegužinskis (nebeužrašyti tik „Žolynėlis“, „Pasiutėlis“ ir „Džigūnas“). Trys iš jų („Angelčikas“, LTR F pl. 305/8)<sup>18</sup>, „Sukčius I“<sup>19</sup>, „Sukčius II“ (LTR F pl. 310/3) ir dar „Dribsukas“ (LTR F pl. 501/2), „Pranavada“ (LTR F pl. 309/1) pateko į Jadvygos Čiurlionytės 1938 m. parengtą rinktinę (*Lietuvių liaudies melodijos*, 1938 (1999): nr. 329–330, 332–333, p. 307–310)<sup>20</sup>.

Kur kas mažiau populiarūs buvo valsai, dzūkų dažnai vadinami *valcais*, jų įrašyta vos keturi<sup>21</sup>. Maršų įrašyta nors ir nedaug, bet įvairių: „Maršas į šliūbą važiuojant“ (LTR F pl. 307/1), „Jaunosios maršas“ (LTR F pl. 308/5, pat. J. Kopka ir I. Cilcius), „Maršas“ ir „Sutiktuvių maršas“ (LTR F pl. 820/1, 822/2, „Daugų vestuvininkai“), „Maršas (*nesmertelnas*)“ (vestuvių „Pakeltinis maršas“ (LTR F pl. 1100/1, 3, pat. J. Pliadas)<sup>22</sup>.

Išsiskiria jaunosios verkavimas („Jaunosios verkavimas šliūban važiuojant“, *speciali melodija*; LTR F pl. 307/2, pat.



J. Kopka ir I. Cilcius, įrašas neišlikęs). Gana daug įrašyta dainų (14)<sup>23</sup>, tačiau jas pagriežė ir padainavo tik vienas smuikininkas, 1940 m. buvęs dvidešimtmetis Juozas Krušna, kuris „gimė, užaugo ir dainas su skripka dainuoti išmoko [...] iš savo bobutės“ (LTR 2320) Alytaus aps., Seirijų vls., Seirijočių kaime. Dainos įvairių žanrų: vaikų, humoristinės, našlaičių, emigrantų, jaunimo ir meilės, vestuvių. Kai kurios dainos tikriausiai individualios kūrybos (pavyzdžiui, „Jonukas Onutę jau pamylėjo“, „Tai man dyvas iš tų senų“) arba liaudies dainoms artimos autorinės ar harmonizuotos (pavyzdžiui, „Kur Nemunas ir Dauguva“, „Šiaurus vėjas pučia“). Užrašytojas teigia, kad „šitokiu būdu pritarti prie dainų smuiku apylinkėj nebuvo ir nėra mados“ (LTR 2320). Taigi jauno liaudies smuikininko repertuaras, o gal ir atlikimo būdas liudytų XX a. pirmoje pusėje vykusius smuikavimo tradicijos pokyčius.

### XX a. antros pusės–XXI a. pradžios dzūkų smuiko muzikos fiksavimas ir tyrimai

Po Antrojo pasaulinio karo dzūkų muzikantų, taip pat ir smuikininkų muzika pradėta užrašyti Lietuvoje bene anksčiausiai. 1951 m. Varėnos r., Dubičių apyl., smuikininkas Grigalavičius su armonikininku Pekuru įrašams pagriežė 28 kūrinius: įvairių maršų („Nuotakos maršas“, „Dubičių jaunosios maršas“, „Kaniavos maršas“), ne tik polkų ir valsų, bet ir kitų tradicinių šokių (krakoviaką, mazurką, „Oberką“, „Aleksandrušką“, klumpakojį, „Mikitą“, „Kazoką“), taip pat ir du kadrilius („Kadrylius“, „Žydovskas kadrylius“)<sup>24</sup>. Taigi tuo metu liaudies muzikantų repertuaras dar buvo gausus ir įvairus. Folkloro archyvų darbuotojai dzūkų (Lazdijų<sup>25</sup> ir Punsko krašto<sup>26</sup>) smuikininkų muzikavimą pradėjo filmuoti 1989 m.

Muzikologas Rimantas Gučas, 1961–1963 m. rinkęs dzūkų instrumentinę, ypač smuiko, muziką, 1969 m. publikuotame viename iš pirmųjų lietuvių liaudies smuikavimui skirtų straipsnių „Smuikas Lietuvoje“ rašė: „Šiuo metu smuikavimas dar populiarus visoje Lietuvoje, o Dzūkijoje vos ne kiekvienas kaimas turi po savo smuikininką“ (Gučas, 1969, p. 210). Kai kuriuose kaimuose jam pavyko rasti po kelis griežėjus, 1961–1962 m. Viečiūnuose, dab. Druskininkų r., – net keturis smuikininkus ir vienintelę užrašytą dzūkų smuikininkę Anelę Grauzytę-Žiogelienę bei įrašyti septyniolika pavieniui ar dviese griežiamų kūrinių: daugiausia polkų, keletą kitų tradicinių šokių, maršų ir dainų<sup>27</sup>. R. Gučiui, kaip ir daugeliui to meto lietuvių instrumentinio muzikavimo tyrinėtojų, itin svarbus buvo smuiko muzikos tautiškumo klausimas. Jis įžvalgiai pabrėžė lyginamųjų tyrimų svarbą ir būtinybę kuo geriau pažinti gretimų tautų muziką (Gučas, 1969, p. 210). Lyginamieji tyrimai neprado aktualumo ir šiandien.

Kompozitorius Mindaugas Urbaitis 1989 m. straipsnyje aptarė savo ir altininko bei etnomuzikologo Evaldo Vyčino

1970 ir 1972 m. Gervėčių krašte užrašytų muzikantų, taip pat ir smuikininkų instrumentus, repertuarą ir išanalizavo keletą pasirinktų meniškai vertingų kūrinių: keturias pasmuikuotas polkas ir lamzdeliu (*dūdele*) padūduotą laidotuvių giesmę „Bednaja“ (Urbaitis, 1989, p. 382, 403). Autoriaus teigimu, „visų muzikantų repertuaras panašus. Jį sudaro lietuviški ir slaviški (baltarusiški, lenkiški, rusiški) šokiai ir dainos“ (Urbaitis, 1989, p. 381). Autorius nurodė, kad lamzdeliu ir smuiku grojusio Adolfo Rinkevičiaus (g. 1894 m.) „repertuaras gausus ir įvairus, pats muzikantas yra geras pasakotojas, paprašytas ir padainuoja“ (Urbaitis, 1989, p. 382). Du A. Rinkevičiaus bendraamžiai, Vitolis ir Jokūbas Petrikai, pagriežti smuiku jau nepajėgė, tačiau padūdavo *dūdele*. Jaunesnės kartos smuikininkas Stasys Kaltonas (g. 1917 m.) „ekspedicijos metu griežė kapeloje, kurioje, be smuiko, dar yra bajanas ir būgnas“ (Urbaitis, 1989, p. 382). Vienas šis muzikantas paprastai nesmuikuodavo, bet paprašytas keletą kūrinių pagriežė.

E. Vyčinas 2002 m. straipsnyje „Lietuvių smuikas“, aptardamas kalendorinių papročių smuikavimą, paskelbė keletą savo paties iš dzūkų smuikininkų užrašytų kūrinių transkripcijų: gervėtiškių Velykų lalavimą (*zaletunką*) ir punskiečių giesmę „Kristus Dievas mūsų“ (Vyčinas, 2002, p. 296–297)<sup>28</sup>. E. Vyčinas yra paskelbęs ir dzūkų smuikininkų muzikos įrašų (*Lietuvių tradicinė muzika*, 1998, nr. 1–10, 12–13, 16–17).

Nuo 2003 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto etnomuzikologės Rūta Žarskienė ir Austė Nakienė aktyviai publikuoja XX a. pirmoje pusėje įrašytą liaudies muziką: restauruotus įrašus ir jų transkripcijas. Penki dzūkų smuiko muzikos kūriniai paskelbti 2005 m. rinktinėje: K. Lukoševičiaus pagriežta „Zantos polka“, Juozo Krušnos pagriežtos ir padainuotos vaikų daina „Vedė bobutė ožiukų turgun“ ir emigrantų daina „Oi tu sakal sakalėli“ bei J. Kopkos – „Šilinė polka“ ir „Cikano polka“ (*Dzūkijos dainos ir muzika*, 2005, nr. 6, 11, 21, 36, 40).

Šio straipsnio autorė G. Kirdienė dzūkų smuiko muziką fiksuoja nuo 1990 m.<sup>29</sup> Tuomet ji, dar būdama smuiko ir etnomuzikologijos specialybių studentė, vyko į Lietuvos muzikos akademijos surengtą ekspediciją Šalčininkų r., Dieveniškų apylinkėje, ir dalyvavo filmuojant Žizmų kaimo smuikininko Bronislavo Zinkevičiaus (g. 1926 m.) muzikavimą<sup>30</sup>. Su kolege Rasa Ankėnaite-Šukiene ji užrašė vertingų įvairiais instrumentais (smuiku, cimbalais, dūdele) grojusio muzikanto Matvejaus Kuklio atsiminimų apie Dieveniškų krašto lietuvių muzikavimo tradicijas ir instrumentinį repertuarą<sup>31</sup> bei, pėsčiomis užklydusios į Dobropolės kaimą Baltarusijoje, Ivjos r., įrašė dvidešimt vieną smuikininko Edvardo Paplavskio, save laikiusio lenku, pasmuikuotą kūrinių<sup>32</sup>. 1992 m. Marijampolės ir 1994 m. Lazdijų r. vykusiose etnoinstrumentologinėse ekspedicijose autorė drauge su kitais instrumentologais užrašė aštuonių dzūkų smuikininkų repertuarą. Visi jie buvo gimę XX a. pirmoje pusėje (vyriausias

pateikėjas Juozas Eimanavičius – 1900 m.), septyni smuikininkai dar puikiai griežė. Pavieniui arba smuiku ir būgnu, dviem smuikais, smuiku ir harmonika jie pasmuikavo įrašams nuo keliolikos<sup>33</sup> iki keliasdešimt<sup>34</sup> kūrinių. Šiose ekspedicijose užrašyta ir kita archyvine bei literatūroje paskelbta medžiaga autorė rėmėsi rašydama straipsnį apie smuikavimą dzūkų vestuvėse (Kirdienė, 1997). Su įvairiomis apeigomis ir papročiais susijusius dzūkų smuikuojamus kūrinius ji aptarė ir monografijoje „Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje“ (Kirdienė, 2000).

2007–2009 m. autorė dalyvavo ekspedicijose Alytaus, Varėnos ir Lazdijų rajonuose, 2009 m. – Seinų ir Punsko krašte, surengtose pagal Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamas programas. Su kolegomis jai pavyko užrašyti keturiolika dzūkų muzikantų, iš kurių dešimt pasmuikavo, kai kurie dar labai meistriškai, nuo penkių iki dvylikos kūrinių<sup>35</sup>. Be to, buvo įrašyta ir penkiolika Suvalkų krašto lenkų Racių kapelos (smuikas, lenkiška harmonika, basetlė, būgnelis) pagriežtų kūrinių<sup>36</sup>.

Autorė bendradarbiavo rengiant Alytaus r., Simno apyl., tradicinės kapelos (du arba trys smuikai, kartais ir cimbolai arba akordeonas, būgnas) kompaktinę plokštelę („Smetoniški bernai“, 2001), yra paskelbusi trisdešimt dzūkų smuiko muzikos transkripcijų (Kirdienė, 2000, nr. 2, 6, 9, 13–15, 26–32, 34, 38–39; *Lietuvių liaudies smuiko muzika*, 2007, nr. 3–7, 26–28, 31–35, 52–57, 6–74, 86–88, 99–100). Be to, 2008–2009 m. apie dzūkų smuikavimo tradiciją ji parengė UNESCO Lietuvos nematerialaus paveldo registro bylą (Kirdienė, 2008/2009), kurią numatoma skelbti internete.

### Žanrinė dzūkų smuikininkų repertuaro charakteristika

Rengdamasi tirti dzūkų smuikininkų repertuarą, autorė pasitelkė išsamų savo sudarytą dzūkų smuiku ir kitais instrumentais griežiamo repertuaro sąvadą, aprėpiantį visą turimą archyvinę medžiagą (ši instrumentinio repertuaro sisteminimo būdą ji taiko tuo 2003 m.). Repertuaras suskirstytas pagal paplitimą (rajonais), pagal pateikėjų gimimo datą (juos skirstant į keturias kartas)<sup>37</sup> ir pagal žanrus (kūrinius skirstant į keturias pagrindines grupes). Daugiausia užrašyta XX a. pradžioje ir laikotarpiu tarp dviejų pasaulinių karų gimusių dzūkų smuikininkų (39 ir 49), kur kas mažiau – gimusių XIX a. (11), vos trys – gimę XX a. antroje pusėje<sup>38</sup>. Be to, žanrų grupėse kūrinių versijos, kiek leido medžiagos ištirtumas, pagal pagrindinį, dažniausiai pirmosios dalies, melodinį tipą buvo priskirtos kūrinių tipams (plg. Kirdienė, 2007, p. 163). Toks sisteminimas ir skirstymas leidžia palyginti įvairių kraštų medžiagą, atskleisti repertuaro savitumus ir pokyčių tendencijas.

Dzūkų, panašiai kaip ir kitų lietuvių etninių grupių, smuikininkų repertuarą sudaro šokiai, žaidimai ir rateliai,

maršai, dainos ir giesmės. Būdingiausia, kaip ir kituose etnografiniuose Lietuvos regionuose, smuikininkų repertuaro dalis – šokiai ir maršai. Šokiai dar skirstomi į šešis pogrupius: įvairūs tradiciniai šokiai; kontrdansiniai arba kadriliniai šokiai; polkos; valsai; fokstrotai, tango ir kiti šokiai. Atskirą, nors ir negausią, grupę sudaro rateliai ir žaidimai.

Lenkų etnomuzikologė Ewa Dahlig-Turek, ištyrusi Centrinės Lenkijos Kelcų krašto liaudies smuikavimą, nustatė, kad svarbiausi lenkų smuikininkų repertuare – instrumentiniai kūriniai, daugiausia šokiai ir kur kas mažiau maršai, paprastai vestuvių. Smuikininkų griežiamus šokius tyrinėtoja skirstė į dviejų ir trijų dalių metro bei į tradicinius ir atneštinius. Tridalių metro šokių grupė didesnė negu dvidalių. Joje, kaip ir visame Kelcų krašto smuikininkų repertuare, dominuoja oberekai, sudarantys beveik pusę viso repertuaro: dažniau „dainuojami“, rečiau – instrumentiniai („techniški“). Gerokai mažiau užrašyta *valsuokų* (lenk. *walczerki*) ir šokių žaidimų. Atneštiniams šokiams priskiriami tik valsai; jų buvo pagriežta vos keli. Dvidalių metro šokių grupėje dominuoja polkos, vos po vieną kitą užrašyta karkoviakų, kazokų (lenk. *kozaki*), šokių žaidimų. Šios grupės atneštiniai šokiai – daugiausia tango ir vienas kitas fokstrotas, rumba, čardašas (Dahlig, 1991, p. 43, 47).

Dzūkų smuikininkų repertuare svaresnę dalį negu kitur Lietuvoje užima dainos ir religinės giesmės. Vis dėlto užrašymų gausa jos neprilygsta šokiams ir maršams, kaip kad yra baltarusių liaudies muzikantų smuiku (ar dūdele, okarina) griežiamame repertuare. Baltarusių smuikininkai dažnai grieždavo ne tik vestuvines, bet ir darbo bei kalendorines dainas („Kalėdos“, „Ciareška“, „Užgavėnės“, „Pavasaris“, Velykų lalauninkų dainas, „Kupala“, „Pjūtis“ („Rugiapjūtė“), „Vasara“, „Pabaigtuvės“, „Ruduo“), kurios būdavo atliekamos per apeiginius vaidinimus, vaikštynes (plg. Назина, 1989, p. 7, 16–25). Vokaliniai kūriniai sudaro penktadalį Centrinės Lenkijos Kelcų krašto smuikininkų repertuaro, tačiau, pasak E. Dahlig-Turek, kai kurios melodijos nėra itin būdingos instrumentiniam repertuarui, nes jos buvo atliktos dalyvaujant dainininkui, tik kartais dainuodavo ir pats smuikininkas. Daugiausia tai vestuvių dainos, gerokai mažiau kitų žanrų dainų, vos kelios religinės giesmės ir tradicinės nepriskiriamos dainos (Dahlig, 1991, p. 43, 47).

### Šokiai ir maršai dzūkų smuikininkų repertuare

Smuikininkai daugiausia iš visų dzūkų muzikantų pateikė įvairių šokių ir maršų. Daug senųjų šokių jie buvo išlaikę savo repertuare ir XX a. antroje pusėje. Smuikininkas I. Cilcius 1967–1968 m. dar prisiminė „Angelčiką“, „Mikitą“, „Pranavadą“, „Sukčių“, „Kepurinę“ („Kepurėlę“)<sup>39</sup>. Vienas kitas tradicinis šokis užrašomas ir šandien.

Lietuvių kilmės šokis „Kepurinė“ paplitęs daugelyje lietuvių gyvenamų teritorijų. Šokio variantai su instrumentiniu

pritarimu aprašomi nuo XVII a. pabaigos (lietuvininkų „Kepurinis“; Prătorius, 1871, p. 91; plg. Siaurukaitė-Kirdienė, 1992, p. 42–44). Yra duomenų, kad tai buvęs pasisveikinimo šokis, pradedant pasilinksminimą (LLKC K 125-40/1, Kretingos r., Laukžemės apyl., užr. 1957 m.). I. Cilciaus pasmukuota „Kepurinė“ („Labas rytas, mergele“) yra vidutiniško tempo, dvidalio metro, strofą sudaro dvi dalys (keturių ir trijų taktų). Antroje dalyje šokėjai, nusiėmę kepurės, vienas kitam lenkiasi, tai atspindi ir muzikos ritme<sup>40</sup>. Kas taktą keičiasi T ir D harmoninės funkcijos (žr. 1 pavyzdį). Dažna funkcijų kaita, net kas pusę takto, būdinga ir kito Dzūkijoje paplitusio šokio „Mikita“ antrajai daliai.

Kazys Poškaitis atkreipė dėmesį į tai, kad H. Gegužinskio aprašyta „pirmojo lietuviško šokio“ „Sukčius“ choreografija, kai labai ekspresyviai, aistringai šoka viena pora, būdingesnė ne lietuviams, o, ko gero, slavams (Poškaitis, 1992, p. 97). Šiai jo įžvalgai pritarė ir kiti choreologai – lietuviškai „Sukčiaus“ choreografijai būdingas šokėjų sukimasis ratu pirmoje dalyje ir sukimasis poromis antroje dalyje (Urbanavičienė, 2000, p. 87, 124; Barkauskaitė, 2006, p. 643, 650). Iš šokio muzikos aprašo aišku, kad šokio muzikinė strofa buvo dviejų dalių. Pirmą dalį, pasak autoriaus, liūdina, gaudia, tyli, matyt, lėtesnė: „[...] suskamba tyli, pusiau liūdina, pusiau gaudia melodija, kokią gali pagroti tik lietuvis muzikantas“ (Gegužynski, 1867, p. 247; plg. Poškaitis, 1992, p. 95). Antra dalis – kitokio charakterio, ne tik liūdina, bet ir aistringa, vis garsinama ir greitinama: „Muzika skamba vis didesne jėga ir garsiau, jos skambesys darosi įvairesnis ir gyvesnis [...]“. Pagaliau muzika suskamba visa jėga, jos skambesys kartu ir liūdnas, ir garsus, ir aistringas“ (Gegužynski, 1867, p. 247;

plg. Poškaitis, 1992, p. 95). Panašu, kad kiekviena strofa baigiama tam tikra muzikine užbaiga: „Staiga muzikos skambesyje pasigirsta neteisinga, tarsi nusivylimas atodūsis, gaida“ (Gegužynski, 1867, p. 247; plg. Poškaitis, 1992, p. 95).

Abejotina, ar liaudies muzikantas, tikriausiai smuikininkas, galėjo išgauti tokią plačią dinamikos amplitudę (nuo visiškai tylaus iki labai garsaus skambėjimo) – galbūt tokį spalvingą, pagražintą apibūdinimą lėmė romantiškas pakilus, išraiškingas, pabrėžiantis muzikos nuotaikas aprašo stilius. Apraše minimą melodijos liūdnumą, gaudumą būtų galima aiškinti kaip minorinio pobūdžio dermę. Tokios dermės būdingos ne tik slavų, bet, tik kiek mažiau, ir dzūkų instrumentinei (šokių, maršų) bei ypač vokalinei muzikai. Dvidalė forma būdinga daugeliui lietuvių tradicinių šokių ir ratelių, baigiant šiek tiek pagreitinama antroji dalis, ypač dzūkų šokiams.

Dviejų dalių formos ir mažorinio pobūdžio dermės yra visos XX a. užrašytos dzūkų šokio „Sukčius“ melodijos. Jos yra ir dvidalio metro. Vieno, paprastesnio, melodinio tipo „Sukčiaus“, kurio dalis sudaro kartojami dviejų taktų melodijos dariniai, užrašyta daugiau variantų, dažnai su dainele „Ar neliko bulvių“ (kaip šeiminkės ratelis)<sup>41</sup>, kitų – po vieną. Žinoma ir daugiau panašių pavadinimų šokių, užrašytų XIX a. antroje pusėje–XX a. pirmoje pusėje: dzūkų „Suktukė“ („Sukutė“) (Miškinis, 1958, p. 21, 25), dzūkų ir veliuoniškių „Sukinis“ (Urbanavičienė, 2000, p. 125, 155, 160). Visa tai patvirtintų nuomonę, kad „Sukčius“ – tai ne atskiras šokis, o dvidalio metro šokių, dažniausiai apeiginių, kurių funkcijas perėmė vėliau paplitusi polka, žanrinė grupė.

1 pav. „Kepurinė“ („Kepurėlė“; fragmentas), MFA KF 5140/23. Smuiku pagriežė Izidorius Cilcius, g. 1888 (1898?) m., gyv. Gudakiemio k., Merkinės vls., Alytaus aps., užr. 1967 m. Transkribavo G. Kirdienė 2011 m.

\* Kartodamas eilutes griežia ne po tris, o po du kartus.

Dalia Urbanavičienė, tyrusi apeiginę lietuvių choreografiją, nustatė, kad apeiginiai pirmieji vestuvių šokiai „Sukčius“, „Suktinis“, „Tancius“ bei jiems savo choreografija artimi kai kurie „Aplinkinio“ (ir „Šoco“) variantai yra giminingi (Urbanavičienė, 2000, p. 125, 127, plg. 160, 178)<sup>42</sup>. Visiems jiems būdingas instrumentinis pritarimas, dvi, paprastai lėtesnė ir greitesnė, dalys. Tik vieną, antrojo „Sukčiaus“, melodiją, užrašytą su dainele „Tu, berneli, nežinai“, pagriežė smuikininkas (I. Cilcius, MFA KF 5140/21, LTR F 910/16/)<sup>43</sup>, kitas melodijas pateikėjai padainavo – nors, kaip minėta, teigė, kad šokiui griežta smuiku arba bet kuriuo kitu instrumentu.

Pirmojo „Sukčiaus“ muzikos antrajai daliai (vokalinėse versijose – priedainiui), kurioje kartojamas dvitaktis melodijos darinys, būdinga slinktis žemyn – stipriojoje antrojo takto dalyje pasiekama subkvarta, ir šuolis kvarta aukštyn – silpnojoje šio takto dalyje grįžtama į pagrindinį dermės laipsnį (žr. 1 schema). Panašią intonaciją randame ir kitų apeiginių pirmųjų vestuvių šokių melodijose, užrašytose XIX a. pabaigoje–XX a. pirmoje pusėje, pavyzdžiui, veliuoniškių karvojaus įnešimo šokio dainos „Karvojėlis dimnasis“ variantuose (Urbanavičienė, 2000, p. 157–158) ir suktinyje „Šoks (brolelis) tėvelis suktinį“ (*Vieversėlis*, 1909, p. 21).

Abiem „Sukčiaus“ ir suktinio „Šoks (brolelis) tėvelis suktinį“ dalims būdinga ritmo formulė  $\text{♪♪♪♪|♪♪♪♪}$ . „Sukčiaus“ kadencijos ritmo formulė būdinga ir daugeliui

polkos pirmtakų (suktiniui, klumpakojui) bei polkoms ne tik Lietuvoje, bet ir įvairiose Europos šalyse (Kirdienė, 2005, p. 123).

H. Gegužinskio aprašytas lėtas ir ramus apeiginis pirmasis vestuvių šokis „Tancius“ XX a. pagriežtas tik vieno dzūkų smuikininko J. Pliado (LTR pl. 1099/5, 1939 m.; įrašas neišlikęs). Paskutiniais dešimtmečiais „Tancius“ dar buvo žinomas alytiškiams smuikininkams ir kitiems muzikantams iš vyresnių žmonių tėvų pasakojimų: „Tancius“ – pirmas tėvų šokis vestuvėse, ne polka“ (Alytaus r., Butrimonių apyl.)<sup>44</sup>. „Paskelbia „Tanciu“: šoka tėvai suskabinį – ne visai drabna [„ne visai greito tempo“] polka“ (Alytaus r., Punios apyl.)<sup>45</sup>. Armonikininkas R. Sipavičius, kurio tėvas ir senelis buvo smuikininkai, teigė, kad „Tanciui“ tinka ne dviejų dalių metro šokis, o valsas: „tėvai praveda tanciu vestuvėse – pašoka valsą“ (MFAS, užr. 2008).

Į dzūkų „Sukčių“ panašų „Tanciu“ (su aptartąja žemyn slenkančia ir kvartos šuoliu kylančia intonacija antroje dalyje, žr. 1 schema) pagriežė ir suvalkiečių smuikininkai: 1936 m. – Marijampolės aps., Šilavoto vls., Žarstos vienkiemyje (dab. Prienų r., Šilavoto sen.) gyvenęs Juozas Radzevičius, kartu dainuodamas humoristinę dainelę „Turiu bėrą kumelaitę“<sup>46</sup>; 1937 m. – Marijampolės aps., Javaravo vls., Veselavos k. gyvenęs Jurgis Gudynas (LTR F pl. 644/6). Matyt, dzūkų „Tanciaus“ melodija galėjo būti panaši į suvalkiečių marijampoliškių ir prieniškių. Juolab kad ji buvo

Gyvai

♩ = 53

♩ = 60

Gyvai

♩ = 144

**1 schema.** 1. „Sukčius I“, LTA pl. 501/1, antra dalis, Merkinės vls. *Lietuvių liaudies melodijos*, 1938 (1999), nr. 329. 2. „Šaltyšius“, LTR F 152/24, antra dalis (originalas A tonacija). „Rusiška melodija (šokinė)“, LTR F 152/20, antra dalis (originalas A/E tonacija). Antrą ir trečią melodijas mandolina paskambino Martynas Kavolis 1960 m., 1901–1978, Klaipėdos aps., Priekulės par., Dėglių k., gyv. Veiveriškių? k., Klaipėdos r. 4. „Tancius“, LTR F pl. 443/8, smuiku pagriežė Jonas Radzevičius, 70 m., gyv. Žarstos vnk., Klebiškio vls., Marijampolės aps. Įrašyta 1936 m. 5. „Levonika“, LKA V 55/6, smuiku pagriežė Bronislavas Zinkevičius, g. 1926 m. Žižmų k., Dieveniškų apyl., Šalčininkų r. *Lietuvių liaudies smuiko muzika*, 2007, nr. 67 (nr. 2–5 transkribavo G. Kirdienė).



paplitusi ir gretimuose slavų kraštuose – Baltarusijoje ir Ukrainoje: Bresto aps. baltarusių ar ukrainiečių šokio „Ratelis“ (blr. „Кружок“, „Гулять кружка“) (Назіна, 1989, nr. 204) melodinis tipas sutampa su „Tanciaus“.

Aptartoji šiems šokiams būdinga melodinė intonacija buvo ir plačiau paplitusi Pietų Lietuvoje: ją turi ir kitų šokinio charakterio dainų arba ratelių antrosios dalys (priedainiai), pavyzdžiui, populiaros dainos arba ratelio *Šalia kelio vieškelėlio / Gyveno šaltyšius* priedainis *Vai dūda ir vėl dūda*. Šią dainą („Šaltyšius“) mandolina paskambino ir klaipėdiškis lietuvininkas muzikantas Martynas Kavolis. Aptartąją intonaciją turi ir jo paskambinta šokinė „Rusiška melodija“ (žr. 1 schemą). Taigi galima daryti išvadą, kad nustatyta būdinga intonacija buvo paplitusi gana įvairių melodinių tipų Pietų Lietuvos šokių, ratelių ir šokio charakterio dainų, dažnai apeiginių, antrosiose dalyse. Ji aptinkama ir baltarusių bei ukrainiečių sukimosi šokiuose.

1939 m. „Tancių“ pagriežė ir Švenčionių aps., Daugėliškių vls., Bajorų k. (dab. Ignalinos r., Kazitiškio apyl.) smuikininkas Juozas Gudėnas (LTR F 1169/1). Apeiginis galėjo būti ir jo pagriežtas „Rātas(i)ai“ [*retasis*, „lėtasis“] šokis (*Aukštaitijos dainos*, 2004, p. 212), plg. Rytų Lietuvoje užrašytą *retą tuncių* (Urbanavičienė, 2000, p. 139). Abiejų šokių melodijos skiriasi nuo užrašytų Marijampolės krašte. Jos pasižymi sudėtingesne aštuonių taktų periodo forma, sekvencijomis. „Tanciaus“ *pravedimo* tradicija dar XX a. viduryje, net ir antroje pusėje, gyvavo Švenčionių krašte. Panašiai kaip ir Alytaus krašto muzikantai, švenčioniškiai pabrėžė, kad šiam apeiginiam šokiui būdingas gana lėtas tempas. 2005 m. cimolininkas Ignas Gumbrys pasakojo: „Rata [„lėto tempo, santūri“] polka tinka praveisti tuncių [...]. Dabar gal niekas tų tuncių nepravedinėja“ (*Tradicinė rytų aukštaitių vestuvių muzika*, 2009, p. 31–32).

Aptarta dzūkų ir suvalkiečių šokiuose itin paplitusi intonacija būdinga ir baltarusių šokio „Levonicha“ populiariausio melodinio tipo pirmajai daliai (žr. 1 schemą). Vestuvėse ir kalėdiniuose vaidinimuose („Ožkos vedžiojimas“, „Ciareškos vestuvės“) „Levonicha“ turėjo ir apeiginę paskirtį (Назіна, 1989, p. 19, 30; *Жаніцьба Цярэшкі*, p. 383, 387–392). Šokdami šį gyvo tempo šoki šokėjai nuolat sukasi poroje. Kai kur jis ir vadinamas sukimosi šokiu (blr. „Крутуха“, Mogiliovo aps., „Круцёлка“, Gardino aps., „Мяцеліца“, Gomelio ir Minsko aps.) (Назіна, 1989, p. 27–28). Kita vertus, I. Nazina nurodė, kad vienoje iš ankstyvųjų, XIX a. pabaigos, baltarusių šokių melodijų rinkinių (Federowski, 1960) „Круцёлка“ įvardijamos įvairios melodijos, ir padarė išvadą, kad pavadinimas „apibendrinantis, grupinis“ (Назіна, 1989, p. 640).

Baltarusių ir ukrainiečių tyrinėtojai, pradėdant Filaretu Kolesa (Калеса, 1970, p. 420; plg. Назіна, 1989, p. 28), pastebėjo, kad „Levonicha“ panaši ir į kitus šokius: baltarusių „Kamaricką“, „Jautuką“ (blr. „Бычок“) bei ukrainiečių „Kazoką“ ir „Kolomijką“ (iš jų Lietuvoje buvo žinomas

tik „Kazokas“). Šių šokių melodiniai tipai skirtingi, tačiau jų muziką sieja vienos dalies trijų nuolat kartojamų taktų struktūra ir ritmo formulė  $\text{♪♪♪|♪♪♪|♪♪♪}$ , ypač ryški vokalinėse šokio versijose (Пагачова, 2009, p. 4, 5, 16). Matome, jog tai – tarsi vienu taktu pailginta pirmajam „Sukčiui“ būdinga ritmo formulė. Pasitaiko ir lietuviškų šokių, taip pat ir dzūkų ar rytų aukštaitiečių apeiginio pirmojo šokio variantų su trijų (šešių) taktų melodija ir būdinga intonacija antroje dalyje, pavyzdžiui, „Tancius“ iš Širvintų r. Antroji šio šokio melodijos dalis turi ir aptartą būdingąją intonaciją (Urbanavičienė, 2000, p. 123).

Seną baltarusių kilmės šoki „Levonicha“ („Levonika“)<sup>47</sup>, kaip ir kitus Lietuvoje žinomus baltarusių kilmės šokius, pavyzdžiui, XIX a. pabaigoje Baltarusijoje iš pradžių mieste, vėliau kaime paplitusių „Mėnulį“<sup>48</sup>, plg. „Mėnesėlį gudišką“<sup>49</sup>, grieždavo tik trečios kartos (tarpukariu gimusieji) lietuvių muzikantai iš pačių rytinių Lietuvos kraštų, į Baltarusiją įsiterpusių pusiasalių (Ignalinos r., Tverėčiaus apyl., Švenčionių r., Adutiškio apyl., ir Šalčininkų r., Dieveniškų apyl.)<sup>50</sup>. Jų melodijų tipai sutampa su Baltarusijoje paplitusiais labiausiai<sup>51</sup>.

Kazokas Lietuvoje paplitęs daug plačiau – Dzūkijoje jį gana dažnai grieždavo ir XIX a. gimę muzikantai<sup>52</sup>, Aukštaitijoje – dažniau XX a. gimę muzikantai<sup>53</sup>. Kai kurie mokėjo ir po keletą jų versijų, pavyzdžiui, XX a. pradžioje Petras Lapienė (1865–1962, Biržų aps.) penkiastygėmis kanklėmis paskambino uždaros formos vienos dalies „Kazocką“ (Sabaliauskas, 1916, p. 154) ir skirtingo melodinio tipo laisvos dviejų panašių dalių formos „Kazoką“ („Astriškių maršą“) (*Senosios kanklės ir kankliavimas*, 1994, p. 92). Tai rodytų, kad kazokas Lietuvoje paplito anksčiau negu „Levonicha“. Vis dėlto dažnokai teigiama, kad jį šokdavo tik *rusai*, tai atsispindi ir pavadinimuose, pavyzdžiui, „Rusiškas kazačiokas“<sup>54</sup>. Prienų krašto smuikininko Kazimiero Lipkevičiaus (g. 1925 m.) pagriežto kadrilio vieną strofą sudaro kazokas, kurio melodinis tipas žinomas ir Bresto aps. (Baltarusija) („Казачок“, Stolinsko r.; БГАМ 646162/40).

„Levonichos“ ir kazoko negriežė lietuviškų Gervėčių, Pelesos kraštų Baltarusijoje muzikantai, nors jie mokėjo gudiškų polkų. Tik gervėtiškiai pagriežė ir keletą kitų baltarusių kilmės šokių: „Mėnesėlį gudišką“ (MFA KF 6008/54) ir „Sadulę“ (MFA KF 5886/34, LTR F 1094/34). Pasak Pelesos krašto smuikininko Vytauto Vaišnio (g. 1932 m.), „pas mus maža baltarusiškų, daugiausia lenkiški [šokiai]: krakoviakas, polkos, oberkas [...]. Daug moku lenkiškų valsų [...]. Kadriliai irgi lenkiški („Baltas“ ir „Juodas“; LKA V 95/7a, 10a).

Suktinis („Bitelė“) žinomas visuose lietuviškuose kraštuose. Jis buvo paplitęs ir Vakarų Baltarusijoje (Gardino, Vitebsko, Minsko aps.), užrašytas iš XIX a. bei vėliau gimusių baltarusių muzikantų (ir šokėjų) pavadinimu „Lietuvis“ (blr. „Лицьвін“, „Ліцвін“) (Vitebsko aps., Astravo r.; *Традыцыйная мастацкая культура беларусаў*, 2006, nr. 42, p. 189–192; Minsko aps., Medelių r. БГАМ



646294/24), „Lietuvaitė“ (blr. „Літвінка“) (Pastavų r.; Назіна, 1989, nr. 215).

Taip pat ir kai kurie Dzūkijoje bei Rytų Aukštaitijoje pamėgti vestuvių maršai, matyt, atkeliavo iš Baltarusijos (ar per ją iš Rusijos), pavyzdžiui, kintamos minorinės mažorinės dermės „Palydų maršas“ (baltarusių vadinamas „Slavės atsisveikinimas“)<sup>55</sup> (plg. Kirdienė, 2000, p. 202, 277). Kita vertus, šiaurės vakarų baltarusių muzikantai savo repertuare turi lietuviškų maršų, pavyzdžiui, „Lietuvišką vestuvių maršą“<sup>56</sup> (visoje Lietuvoje paplitusį „Suk suk ratelį“).

Ryškesnės dzūkų, negu kitų lietuvių etninių grupių, šokių sąsajos ir su lenkų kilmės šokiais. Paplitęs visoje Europoje, lietuvių, kaip ir vakarų baltarusių, itin pamėgtas krakoviakas dažniausiai griežiamas vienu melodiniu tipu su trečiąja dalimi – polka, paprastai ir pridainuojamas. Lenkijoje krakoviakas gali būti ir kitokių melodinių tipų, vienos dalies (Dąbrowska, 2005/2006, p. 103, 362; plg. Saunoriūtė, 2006, p. 171). Visur Dzūkijoje, kaip ir kitur Lietuvoje, Baltarusijoje bei kitose Europos šalyse paplitusios ir įvairių melodinių tipų mazurkos. Be to, kai kurie dzūkų, kaip ir rytų suvalkiečių, tradiciniai šokiai panašūs į greitąjį valsą arba mazurką: „Šiaučiuokas“, „Drabniuokas“<sup>57</sup>, „Dribsukas“ (*Lietuvių liaudies melodijos*, 1999 (1938), p. 310)<sup>58</sup>, „Tai gričiai, tai vikiai“<sup>59</sup>, pasitaikė toks ir „Kepurinės“ variantas<sup>60</sup>.

Dažniausiai greitoko tempo, ritmiškai pabrėžtos, ne itin dainingos melodikos yra ir senųjų dzūkų smuikininkų pagriežti valsai. Tokį valso pobūdį kartais pabrėžia ir pavadinimas, pavyzdžiui, „Greitukas“ (LTRF pl. 308/2). Jaunesnių kartų muzikantai grieždavo ir dainingų, plačios melodikos, lėtesnio tempo valsų. Kai kurie iš jų, pavyzdžiui, „Alles Russen raus“ (MFA A 113/12, plg. „Kaip gražu miške“), Dzūkijoje paplito tik Antrojo pasaulinio karo metais.

Pietryčių Lietuvoje žinomas ir lenkų šokis oberekas (*oberka, oberkas*)<sup>61</sup>, tačiau jis daug retesnis negu mazurka. Oberekų pagriežė ir XIX a. gimę dzūkų smuikininkai (rečiau armonikininkai), daugiausia – Seinų ir Punsco krašto muzikantai. Lietuvių pagriežti oberekai tik instrumentiniai, „techniški“, jų melodijos nedaugelio tipų, dažniausiai gana sudėtingos formos: nuo dviejų iki keturių dalių, su charakteringa vienos kartojamą gaidos įžangėle. Tai rodytų, kad oberekas mūsų krašte paplito gerokai vėliau už mazurką ir neprigijo.

Savo vaidmenį suvaidino ir 1918–1939 m. Dzūkijos dalies, Vilniaus krašto bei Rytų Aukštaitijos dalies lenkų okupacija. Anot smuikininko Juozo Zubricko (g. 1912 m. Lazdijų vls., Rudaminos dvare), lenkiški šokiai ypač plito per lenkų okupaciją<sup>62</sup>. Griežti lenkiškų šokių lietuvių smuikininkai, pavyzdžiui, Juozas Jančas (1909–1996, g. Punsco vls., Bubelių k.), išmokdavo ir tarnaudami, nors ir prieš savo norą, Lenkijos kariuomenėje. Pasipriešinimas privertė polonizacijai stiprino lietuvių nacionalinę savimone, stabdė natūralią lenkų ir lietuvių muzikos sąveiką. Dzūkų smuikininkai lenkų ir lietuvių muzikos netapatino, lenkų

muzikos nelaikė sava. Pasak J. Jančo, „lenkų muzika skiriasi nuo lietuvių“ (EIA, užr. 1992 m.).

Vienas kitas antros ir trečios kartos dzūkų muzikantas pagriežė keletą lenkiškomis vadinamų polkų ir dar rečiau valsų. Dažnesni jie buvo rytų aukštaičių ir Paežerių regiono (vakarinė Vitebsko aps. dalis) Baltarusijos muzikantų repertuare. Viena iš paplitusių vieno nusistovėjusio melodinio tipo polkų – „Ūsiasiusia“ („Ūsiasia“, „Ūšiašiušia“)<sup>63</sup>. Ignalinos ir Švenčionių r. ji ypač populiari, dar vadinama „Pilsudskio polka“<sup>64</sup>. Rytų Lietuvoje (Zarasų, Švenčionių, Ignalinos, Šalčininkų r. ir Gervėčių krašte), Vakarų Baltarusijoje (Vitebsko, Minsko aps., Vileikos r., Bresto aps.), Punsco krašte ir kitur Lenkijoje (Dąbrowska, 2005/2006, p. 191–192) paplitusi ir polka „Šabasuvka“ („Šabasutka“ ir pan.)<sup>65</sup>. Liaudies muzikantai nurodo, kad ji yra žydų (hebr. *šabath* „ilsėtis“, *šabas* „šeštadienis, žydų šventė“)<sup>66</sup> arba lenkų kilmės. Šią trijų dalių (ir su lenkiško stiliaus vienos kartojamą gaidos įžangėle) polką muzikantai dažniausiai griežia vienu minorinio pobūdžio dermės melodiniu tipu.

Pasak dzūkų griežėjų, caro laikais buvo madingi rusiški šokiai: „Aleksandra“ („Aleksandrovas“), „Karobuška“ („Karobočka“), „Lazdynėlis“ (lezginka „Girios karaliai“)<sup>67</sup>, „Nariečenka“, padėspanas ir kiti. Daugelis jų Lietuvoje paplito tik XX a. pradžioje, kai kurie („Padekateris“, „Padifyras“, padėspanas [t. y. ispaniškas šokis], „Padegrasas“ bei gruzinų kilmės „Lezginka“) rusų baletmeisterių buvo sukurti tik XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Tokių šokių lietuvių vyrai dažnai išmokdavo tarnaudami carinėje armijoje (kaip žinome, tarnyba *rekrutams* trukdavo net 25 metus). Grįžusieji į gimtinę šių šokių išmokydavo kitus bendruomenės narius (Poškaitis, 2001, p. 7). Iš sovietinės tremties Sibire grįžusieji dzūkų (kaip ir rytų aukštaičių) smuikininkai mokėjo ir gaudžių minorinės dermės rusiškų valsų ar valso ritmikos dainų<sup>68</sup>.

Taigi dzūkų smuikininkų (ir kitų muzikantų) šokių ir maršų repertuaras buvo stipriau negu kitur Lietuvoje veikiamas slavų muzikos įtakos. Kita vertus, vyko lietuvių ir baltarusių bei kitų slavų tautų (ukrainiečių, lenkų) šokių muzikos tarpusavio mainai. Lietuvių ir baltarusių bei kitų slavų tautų smuiko muzikos sąsajoms tirti būtinas atskiras išsamus darbas. Šiuo metu galima teigti, kad seniausios lietuvių (dzūkų ir rytų suvalkiečių) bei slavų (baltarusių ir silpnės ukrainečių, lenkų) šokių muzikos sąsajos atsiskleidžia ne tam tikrų nusistovėjusių šokių melodinių tipų (kaip lietuvių „Suktinio“ ar baltarusių „Levonichos“, lietuvių „Tanciaus“ ir baltarusių, ukrainiečių „Ratelio“), o intonacijų bei ritmo formulių lygmeniu. Vis dėlto net ir esant tam pačiam melodiniam tipui, pastebimi gana ryškūs lietuvių (dzūkų) ir slavų šokių charakterio, tempo bei melodijos formos ir dermės skirtumai.

Kita vertus, dzūkų smuikininkų repertuare gana dažni ir Vakarų bei Šiaurės Europos tautų kilmės šokiai. Jie į Dzūkijos kaimo vietas galėjo įvairiu metu plisti iš dvarų, miestų

bei iš labiau į vakarus ar šiaurę esančių Lietuvos etnografinių sričių. Jų kilmę liudija pavadinimai, pavyzdžiui, „Angelčikas“ (pranc. *anglaise* „anglų“), „Pranavada“ (pranc. *française* „prancūzų“)<sup>69</sup>. Dzūkų „Angelčiko“ melodinės intonacijos sutampa su Europoje XVII–XVIII a. paplitusio anglų kilmės kontradanso anglėzo (plg. Siaurukaitė-Kirdienė, 1992, p. 51–59) viena iš tipiškų melodijų. Tuo galime įsitikinti, palyginę jį su Rytų Prūsijos anglėzu, pavadintu „Trijų velnių šokis“ (žr. 2 schemą). Beje, įžymus Raseinių krašto muzikantas Stanislovas Abromavičius 1937 m. kanklėmis taip pat paskambino „Angelčiką“, tačiau jo melodija kitokia. Šiokį tokį panašumą į tipišką anglišką šokį galima įžvelgti tik jos antrojoje dalyje (*Senosios kanklės ir kankliavimas*, 1994, p. 99).

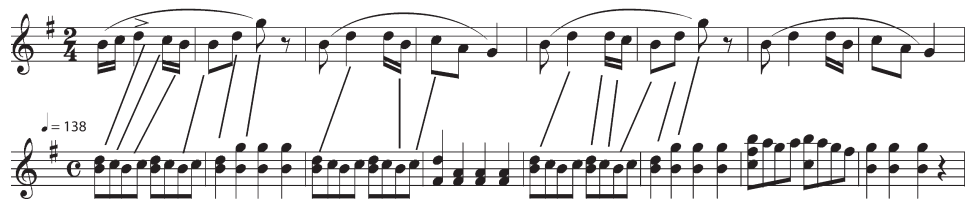
Be I. Cilciaus, „Pranavadą“ (kito melodinio tipo) prisiminė Marcinkonių apyl. armonikininkas Benediktas Baublys (MFA KLF 1458/5, užr. 1976 m.). XX a. pradžioje „Pranavada“ dar buvo šokama ir Valkininkų vls.<sup>70</sup>

Turimais duomenimis, anglėzas ir francėzas Baltarusijoje ir Lenkijoje liaudies tradicijoje nebuvo paplitę (Dąbrowska, 2005/2006, p. 15). Taigi Dzūkija būtų rytinė jų paplitimo riba.

Dzūkų smuiko muzikos sąsajas ne tik su Rytų ir Vakarų, bet ir su Šiaurės Europos šalių muzikos tradicijomis rodytų „Angelčikas“, taip pat Prienų r. užrašytas kadrilis, kurio viena dalis panaši į Didžiojoje Britanijoje, Airijoje itin pamėgtą trijų ar šešių aštuntinių metro šokį džigą (2 pavyzdys). Šis, kaip ir angliškas šokis, galėtų būti dvarų kultūros<sup>71</sup> arba prekybinių ir kultūrinių mainų, vykusių iš pajūrio Nemuno keliu, palikimas. Lietuvoje pasmuikuotų džigo melodijų užrašyta mažai, dar kelios – šiaurvakariniuose Plungės ir Telšių rajonuose. Šis šokis užrašytas ir Mažojoje Lietuvoje, Rusnėje, plg. Kretingos r. (Kirdienė, 2008, p. 37, plg. Mačiulskis, 2010, p. 104–106, 112; „Džigelis“).

Dzūkijoje, kaip ir kitose Lietuvos etnografinėse srityse bei Baltarusijoje, yra paplitusių ir Vakarų Europos (Vokietijos) kilmės karinių ar medžiotojų maršų, griežiamų vestuvėse, pavyzdžiui, maršas, žinomas pavadinimu „Jėgeris“ (vok. *Jäger* „medžiotojas“)<sup>72</sup>.

Dzūkijoje, Varėnos, Trakų, Prienų, Kaišiadorių rajonuose bei Gervėčių ir Peleos apyl. buvo populiarūs įvairūs kadriliai. Pirmos ir antros kartos smuikininkai jų pagriežė gana daug<sup>73</sup>, tačiau trečios kartos – jau tik vienas kitas smuikininkas, kai kurie – ne visą kūrinį<sup>74</sup>. Kadrilių visiškai



2 schema. „Angelčikas“, LTA pl. 305/8, pirmą dalis. Merkinės vls. *Lietuvių liaudies melodijos*, 1938 (1999), nr. 331. „Drei Deiwelstanz“, pirmą dalis (originalas C tonacija). Pat. Anneliese Hoffmann iš Angeburgo 1928 m. (*Tanzkreis*, 1930, nr. 3).



2 pav. „Kadrilis“, 2 strofa (fragmentas), MFA KF 6087/80, smuiku pagriežė Kazimieras Lipkevičius, g. 1925 m. Būdos k., Aukštadvario vls., Trakų aps., gyv. ten pat (Būdos k., Lelionių apyl., Prienų r.), užr. M. Urbaitis, D. Gulioakas 1973 m., transkribavo G. Siaurukaitė-Kirdienė 1992 m.

neprisiminė ketvirtos kartos smuikininkai, nors juos dar griežė tos kartos armonikininkai, kviečiami pagriežti folkloro ansamblių šokėjams. Kontradansinio šokio „Lencijus“ („Lencijas“; pranc. *lancier* „ulonas“) variantų užrašyta tik pačiuose rytiniuose Lietuvos kraštuose: Dieveniškų apylinkėje (MFA S, pat. M. Kuklys), Švenčionių („Lencitas“; LTR F pl. 1170/4) bei Zarasų („Lancajiedas“) apskrityse ir Vitebsko aps., Breslaujos r., Damošių k. Baltarusijoje („Lancetas“ arba „Lenciūgėlis“; IIES 44/111, pat. A. Savickienė, užr. 1956 m.). Zarasiškio armonikininko teigimu, ši šokį „išgalvojo vietiniai rusai“ (MFA KLF 382/5, armonika). Šokis buvo žinomas ir šiaurės vakarų baltarusiams<sup>75</sup> bei miestelėnams ir bajorams Lenkijoje, Kujavuose ir Mazovijoje (Dąbrowska, 2005/2006, p. 118).

Kai kurie šokiai, pavyzdžiui, beveik visuose lietuviškuose kraštuose paplitęs klumpakojis („Katinėlis“; „Katinėli, nu nu nu“) (Kirdienė, 2006, p. 121–122) arba retesnis „Senis pjovė rugelius“ („Semioročka“) laikomi bendrais daugeliui Europos tautų. Dzūkijoje nebuvo labai mėgstami visoje Lietuvoje paplitę lietuviški šokiai „Ant kalno karklai“, „Mes du broliukai“, „Pjoviau šieną“ ir estų kilmės šokis „Noriu miego“. Jų užrašyta tik iš jaunesnių kartų, XX a. gimusių muzikantų.

Apibendrinant galima teigti, kad yra gana daug šokių ar žaidimų, ratelių, būdingų vien tik Dzūkijos arba dar ir nedaugelio greta esančių Lietuvos etnografinių sričių ar kaimyninių šalių (jų gretimų etnografinių sričių) smuikininkų ir kitų muzikantų repertuarui. Iš tokių šokių XIX a. gimę smuikininkai pagriežė „Aplinkinį“ (polką „Aplinkinis“), „Kepurinę“ („Kepurėlė“), „Skepetėlę“, „Sukčių“, „Suvartuką“, „Tancių“. Antros ir trečios kartos smuikininkai tų šokių jau neprisiminė, bet pagriežė žaidimą „Motule mano“ (Lazdijų r.; MFA KF 3530/5), ratelį „Vai kur buvai, bernužėli“ (Varėnos r., MFA KF 6005/8), šokį ar ratelį „Augo girioj serbenta“, „Sarbinta“ (Alytaus r. ir Punsko kraštas)<sup>76</sup>. Kiek plačiau paplitę dar keli šokiai. Jau minėtas „Tai vikiai, tai grikliai“ buvo paplitęs ir Suvalkijoje. „Mėnesėlis aiškus“ (MFA KF 3530/8) daug populiariesnis Aukštaitijoje, joje griežtas visų kartų muzikantų<sup>77</sup> (kaip jau minėta, kitu melodiniu tipu paplitęs ir Baltarusijoje). Šokis „Mikita“ (rečiau „Mikitiene“)<sup>78</sup> dažniausiai vienu melodiniu tipu plačiai paplitęs ir Aukštaitijoje, Baltarusijoje, be to, pasitaiko Suvalkijoje, Pietų Žemaitijoje<sup>79</sup>. „Našlys“ („Našliukas“)<sup>80</sup> – taip ir panašiai vadinamų įvairių melodinių tipų šokių užrašyta ir Suvalkijoje, Marijampolės r., bei Žemaitijoje. Gana retas šokis „Kryžiokas“ (EIA, pat. J. Jančas) įvairiais melodiniais tipais užrašytas ir Aukštaitijoje, Pietų Žemaitijoje<sup>81</sup> bei Baltarusijoje. „Olimpa“ („Olimpė“)<sup>82</sup> plačiai paplitęs ir Aukštaitijoje, retai užrašytas Žemaitijoje, Suvalkijoje, Vilkaviškio r.

Panašiai kaip ir rytų aukštaičiai, ne tik senųjų, bet ir jaunesniųjų kartų dzūkai pagriežė įvairių melodinių tipų jaunosios išlydėjimo maršų<sup>83</sup>. Vienas XIX a. gimęs dzūkų

smuikininkas pagriežė ir marčios sutikimo jaunojo pusėje maršą („Parveža marčią“, MFA KF 6008/9). Tai rodo, kad Dzūkijoje ir Rytų Aukštaitijoje ilgiausiai išliko senieji vestuvių papročiai ir apeiginė instrumentinė muzika.

### Dainos ir giesmės

Dzūkijoje gyvavo nuostata, kad visas dainas galima griežti smuiku, pritarti dainininkams. Ir gimusieji XIX a., ir vėlesnių kartų dzūkų smuikininkai dažnai patys buvo geri dainininkai bei pagriežė (kartais ir patys dainuodami) gana daug įvairių žanrų dainų. Apeiginių, ypač **vestuvių**, dainų pagriežė beveik vien tik senieji pirmos ir antros kartos muzikantai iš daugelio Dzūkijos kraštų: „Ar žiba žiburužis“ (Trakų r.)<sup>84</sup>, „Ką, močiute, padarei“ (Gervėčių apyl.; MFA KF 5886/28), „Motule, o seniausia“ (MFA KF 4093), „Paukštute lakštute“ (MFA KF 6005/9), „Prapuoliau, motula“ (Druskininkų, Trakų r.; MFA KF 3904/4, 3909/3). Pastarąją dainą („Prapuoliau, močiute“) tuo pačiu melodiniu tipu paskambino ir įžymus kanklininkas Pranas Puskunigis, gyvenęs Skriaudžiuose, Prienų r. (*Senosios kanklės ir kankliavimas*, 1994, p. 111). Iš trečios kartos smuikininko Bernardo Učkuronio, kartu dainuojant jo žmonai, užrašytas ir vestuvių apdainavimas *Nieko nebus družkele, / Reiks saldinių duoti* (MFA DV 56/5, Varėnos r., Dalinos k.).

XX a. pirmos pusės smuiko muzikos įrašai liudija, kad smuiku buvo griežiami ir vestuviniai verkavimai („Jaunosios verkavimas šliūban važiuojant“; LTR F pl. 307/2). Jaunosios verkavimą *dūdele* padūdavo Trakų r., Tolkiškių apyl., Panošiškių k. muzikantas Astikas (MFA KF 5484/10). XIX a. vid.–XX a. pr. ši tradicija buvo žinoma ir Rytų Aukštaitijoje, verkavimus grieždavo anykštėnai muzikantai (Kašarauskas (Kossarzewski), 1858–1863, p. 131; Kirdienė, 2000, p. 146–147, 264). Smuiku jaunosios verkavimams pritardavo ir Rusijos Paežerės regione, kuris sudaro vientisą Baltarusijos Paežerės tęsinį (*Традиционная музыка русского Поозерья*, 1998, nr. 70, 85, plg. 82 (*Rauda su armonika*)).

Be to, apeiginių dainų melodijomis grindžiami vestuvių maršai, pavyzdžiui, maršas daina grįžus iš jungtinių „Prapuoliau, motule“ (MFA A 113/18). Dzūkijoje neužrašyta, Aukštaitijoje, Švenčionių, Ignalinos kraštuose bei kitur Lietuvoje pamėgta daina maršas „Ruoškis, sesute“, tik jai gimininga, tačiau kito melodinio tipo, tridaliu metro, daina maršas „Jau žirgai pakinkyti“ (MFA A 113/17). Griežiamos apeiginių vestuvių dainų melodijos gali skirtis nuo vokaliųjų versijų. Reikia pastebėti, kad daug išvardytų apeiginių dainų ir dainų maršų pagriežtos tridaliu metru ir greitoku tempu, todėl panašios į greituosius valsus. Jų dermės dažniausiai mažorinio pobūdžio, iš gervėtiškių muzikantų užrašyta ne tik mažorinio, bet ir minorinio pobūdžio dermių apeiginių ir neapeiginių lietuvių dainų.

Iš kitų Lietuvos etnografinių sričių Dzūkija išsiskiria ilgiausiai išlaikytu **kalendoriniu muzikiniu folkloru**<sup>85</sup>.

Kompaktiškame areale: Rytų Lietuvoje ir Vakarų Baltarusijoje<sup>86</sup>, su ja besiribojančioje Pskovo aps. Rusijoje, Šiaurės Rytų Lenkijoje (ir Suvalkų Palenkėje)<sup>87</sup> ir su ja besiribojančioje šiaurės Ukrainoje paplitusios artimų melodinių tipų lalauninkų dainos, Lietuvoje daugiausia žinomos pagal priedainį *Vynelis vyno žaliasai* (Земцовский, 1975, p. 180; Astrauskas, 2000, p. 143; Račiūnaitė-Vyčinienė, 2009, p. 141; Žičkienė, 2011, p. 29–30) ir religinės giesmės. Daiva Račiūnaitė-Vyčinienė pastebėjo, kad vakarų ir rytų dzūkų (ir kai kurių rytų aukštaičių, besiribojančių su vilniškiais) lalavimo dainų melodiniai tipai (ar vieno tipo gana tolimos atšakos) skiriasi: vakarų dzūkų jie yra kvintoniniai, rečiau – kvarttoniniai, rytų dzūkų – terctoniniai (Račiūnaitė-Vyčinienė, 2009, p. 139–140).

Visoje Rytų ir Pietryčių Lietuvoje gyvavo tradicija, kad muzikantai, smuikininkai pritaria lalauninkams, tačiau pagriežtų lalavimo dainų užrašyta mažai. *Vidurin dvaro žydi grūšėlė*, pritardamas smuikeliu dainuodavo žymus Margionių k., Marcinkonių vls., muzikantas Motiejus Calevičius (1854–1952), kai su kitais vyrais lankydamas kaimynų kiemus (Krištopaitė, 1988, p. 250). Instrumentinę lalauninkų dainos *Labas vakaras, mergele, / Dovanok vyno žaliojo* versiją pasmuikavo gervėtiškis S. Kaltonas (MFA KF 6008/51; plg. Vyčinas, 2002, p. 296). Gervėčių krašte lalauninkų daina vadinama *za(k)letunka*<sup>88</sup>. Švenčionių krašto muzikantas Ignas Gumbrys cimbolais pagrojo lalauninkų dainą „Skrido skrido du karveliai“ (*Metų ratas*, 2008, vaizdo įrašas nr. 35)<sup>89</sup>. Muzikantas pasakojo: „Lalau eidavo (*Aleliuju* mes vadindavom) su klarnetu ir smuiku, armoške.“<sup>90</sup>

Giesmės dzūkų lalauninkai dar ir XX a. pabaigoje giedodavo griežiant muzikantams. Ypač gerai dzūkų smuikininkai prisimena giesmę „Linksma diena“, dar vadinamą „Aleliuja“<sup>91</sup>. J. Jančas pasakojo, kad Seinų ir Punsko krašte lalauninkai ją užtraukdavo priėję prie namo: „Aš grajydavau, o vyrų kompanija dainavo. Pas vieną žmogų užėisi, o pas kitą – ne, tai supyks. Čia tai jau ne baikos!“ (LKA V 54/19). Ši giesmė nuo seno įsitvirtinusi katalikiškos Europos instrumentininkų repertuare, pavyzdžiui, austrų smuikininkas virtuozas ir kompozitorius Heinzas Ignazas Franzas Biberas (1644–1704) religinių giesmių pagrindu 1675 m. sukūrė savo pagrindinį kūrinį – penkiolikos „Rožinio sonatų“ (vok. *Rosenkranz-Sonaten*) smuikui ir bosui ir baigiamosios „Passacaglia“ smuikui solo ciklą. Giesmės „Linksma diena“ melodija skamba vienuoliktoje sonatoje „Prisikėlimas“ (Biber, 2003, nr. 11).

Nors XX a. pirmoje pusėje dar gyvavo tradicija muzikantams pritari kalėdautojų ir Trijų karalių eisenos dalyvių giesmėms, Kalėdų giesmių įrašyta tik viena – kaip minėta, 1908 m. pagrota dūdmaišiu (Dysnos apyl., dab. Ignalinos r.). Kalėdų giesmę „Aš, mažas vaikelis“ minėjo ir Seinų-Punsko krašto smuikininkas J. Jančas (EIA, užr. 1992 m.). Kalendorinės dainos, giesmės ir žaidimai, šokiai su Dzūkija besiribojančių Vakarų Baltarusijos Gardino, Vitebsko apskričių

(kaip ir labiau į pietus nutolusios Bresto aps.) smuikininkų ir kitais instrumentais grojančių muzikantų repertuare dar ir XX a. antroje pusėje užėmė kur kas svaresnę vietą negu lietuvių. Baltarusių etnomuzikologai itin daug jėgų skyrė instrumentinei kalendorinei muzikai užrašyti ir iširti, daug šios muzikos paskelbta. Kad baltarusių kalendorinės instrumentinės muzikos tradicija išsilaiškė geriau negu lietuvių, autorei teko įsitikinti 1990 m. per Dieveniškų krašto ekspediciją. Lietuvių smuikininkai kalendorinių švenčių kūrinių nepagriežė, o vos už kelių kilometrų nuo lietuviškų Žižmų Dobropolės kaimo (Ivjos r., Baltarusija) smuikininkas E. Paplavskis pagriežė kalėdautojų giesmę „Dzisiaj u Betleja“ („Šiandien Betliejuje“, MFA KLF 1416/35) bei lalauninkų giesmę „Wiasiolyna“ („Linksma diena“) (MFA KLF 1416/13). Kalėdautojų dainelė užrašyta ir iš save lenku laikusio Šalčininkų krašto cimbolininko<sup>92</sup>.

Tarpukariu gimusieji ir vėlesnių kartų dzūkų smuikininkai taip pat mėgo dainas, tačiau jų repertuaras nuo senųjų muzikantų skiriasi, jame daugiausia jaunimo ir meilės dainų, romanų, partizanų dainų ir kitų individualios kūrybos dainų. XX a. antroje pusėje ir XXI a. pradžioje, kaip ir XX a. viduryje, užrašyta smuikininkų, griežiančių vien tik dainas. Pats eiliuoti mėgstantis Jonas Dzenkauskas (g. 1926 m., gyv. Alytaus r., Punioje) dainuodamas kartu su žmona 1996 ir 2008 m. pateikė jaunimo ir meilės, partizanų dainų, romanų bei vieną senąją vestuvių dainą<sup>93</sup>. Daug dainų Simno krašto muzikantų Algimanto Ramanausko (*Smetoniški bernai*, 2001) bei Teofilio Juškausko<sup>94</sup> repertuare.

Į valsus ir polkas dzūkų smuikininkai įpina ne tik vieną kitą vokalinei savo krašto muzikai būdingą intonaciją, bet ir visos dainos melodiją arba apeiginę dainą griežia kaip valsą (pvz., valsas *Paukštute lakštute, / Kur buvai, lakiojai*<sup>95</sup>). Pateikėjai teigė, kad kai kurie muzikantai kurdavo šokius pagal dainas. Pasak Julijono Babkausko, Punsko krašte „Degutis [...] muzikantas specialistas buvo. Tai jisai iš dainų. Šitoj polka [...] „Miškas“ [padaryta] iš dainos *Prašom prašom paklausti [...]; Gražus miškas, miško medžiai*. Tai iš šito punkto paskui kitą pasidarė, i labai graži polka išaž“ (LKAV 104).

### Lokalūs Dzūkijos kraštų smuikininkų repertuaro savitumai

Nors atskirų Dzūkijos kraštų smuikininkų repertuaro savitumams išsamiau iširti reikėtų specialių lokalių tyrimų, tačiau ir šio tyrimo rezultatai leidžia nustatyti kai kuriuos savitumus.

Gervėtiškis Vitolis Petrikas lamzdeliu padūdavo vestuvių dovanojimo apeigų dainą „Dovanoja [Onutei]“ (MFA KF 5886/7). Dovanojimo apeigų dainas nuo seno grieždavo, net jei niekas ir nedainuodavo, ir Ignalinos r., Tverėčiaus, Didžiasalio apylinkių smuikininkai pavieniui, vėliau prisidėjo ir armonikininkai<sup>96</sup>. To paties melodinio tipo



vestuvių dovanojimo dainą be dainavimo pagriežė Šiaurės vakarų Baltarusijos, Vitebsko aps., Dokšicų r. smuikininkas (g. 1930 m.; БГАМ 646594/14). Šių dainų melodinis tipas priklauso didelei lietuviams ir baltarusiams bendrų apeiginių melodijų grupei (Vyčinenė, 2002, p. 135–139)<sup>97</sup>. Šio regiono, kurį būtų galima vadinti Rytų Aukštaitija arba Šiaurės rytų Dzūkija, vientisumą patvirtina ir instrumentarijus: kaip minėta, čia, kaip ir Šiaurės vakarų Baltarusijoje, buvo paplitę dūdmaišis (neaptiktas tik Gervėčių krašte) ir Peterburgo armonika. Su Pietų ir Vakarų Dzūkija ši regioną sietų aptarto pirmojo apeiginio vestuvių šokio „Tancius“ paplitimas, tačiau šiaurrytinėje ir pietinėje dalyje jis buvo griežiamas skirtingais melodiniais tipais.

Gervėčių krašte „Tancius“ nebuvo žinomas: lietuvių ir gudų vestuvėse šokti pradėdavo keturi svotai, įsitvėrę į nosinės kampus. Dažniausiai būdavo griežiama polka. Tik Gervėčių krašte „Mikita“ („Oi Mikita, Mikita“) vadinamas visoje Europoje paplitęs šokis, Lietuvoje dažniausiai žinomas pavadinimu „Senis pjovė rugelius“ (MFA KF 5886/20, 26, 6008/52). To paties melodinio tipo „Mikitos“ vokalinė versija 1940 m. užrašyta ir iš Druskininkuose gyvenusio baltarusio pateikėjo, kurio gimtoji vietovė nenurodyta (Шырма, 1976, nr. 355). Astravo r., Mikailiškių k. save lenkais laikantys gyventojai šokio „Mikita“ dainelę dainuodavo, pagal ritmą suskaičiuodami septynis žingsnius: *Viens du trys, ke-tu-ri penk*<sup>98</sup>. Dieveniškų apyl., Šalčininkų r., šis šokis net ir vadintas „Semioročka“ (LKA V 55/11, *Lietuvių liaudies smuiko...*, 2007, nr. 69). Panašiais pavadinimais šis šokis buvo žinomas ir Lenkijoje (Dąbrowska, 2005/2006, p. 121).

Kai kuriuos už Lietuvos valstybės ribų atsidūrusių lietuviškų kraštų smuikininkų, kaip ir kitų muzikantų, repertuaro savitumus nulėmė istorinės politinės ir kultūrinės sąlygos. Šiuose kraštuose mažiau visuose lietuvių gyvenamuose kraštuose žinomų lietuviškų šokių. Čia užrašytas suktinis („Bitutė“, „Bitela pilkoji“), „Ant kalno karklai“, Punsko ir Seinų krašte – ir „Klumpakojis“, „Noriu miego“. Dažniausiai šių kraštų muzikantai grieždavo maršą „Suk suk ratelį“. Lietuviškose Baltarusijos salose užrašyta daugiau nei kitur Dzūkijoje baltarusiškų šokių, taip pat ir viena kita daina, giesmė.

Po trečiojo Abiejų Tautų (Lietuvos ir Lenkijos) Respublikos padalijimo Punsko ir Seinų kraštas iš pradžių priklausė Prūsijai, tik vėliau atiteko carinei Rusijai. Šio krašto muzikantai beveik visiškai negriežė *carinių rusiškų* šokių. Tokia situacija primena Klaipėdos kraštą, kuriame dėl kultūrinių ir politinių nuostatų beveik visiškai nebuvo griežiama slavų kilmės šokių, nors gretimoje Žemaitijoje jie buvo paplitę (Kirdienė, 2005, p. 25).

Tik Punsko krašto smuikininkai pagriežė šiuo metu kone visos Lietuvos folklorininkų pamėgtą į valsuką panašų šokį „Šiaučiukas“ (plg. valsas „Šiaučiukas“). Įvairių melodinių tipų „Šiaučiumi“ vadinami instrumentais pritariami

šokiai, tik ne tridaliai, o dvidaliai metro, paplitę ir kitur Lietuvoje: Suvalkijoje, Marijampolės (LTR F pl. 643/3), Prienų r. (*Senosios kanklės ir kankliavimas*, 1994, p. 110) bei Žemaitijoje, Telšių (*Lietuvių liaudies melodijos...*, 1999 (1938), p. 306–307), Plungės r. (MFA D, užr. 2005 m.). Panašų įvairių melodinių tipų, tik dvidaliai metro šokį turi ir lenkai. Choreologė Gražyna W. Dąbrowska nurodo, kad šis šokis (lenk. *Szewc, Szewczyk*) plačiai paplitęs Lenkijoje, jis būdingas ir Suvalkų kraštui. Tokių amatininkų darbą imituojančių šokių kilmė gali būti siejama su amatininkų cechų (gildijų) tradicija turėti savo šokius (Dąbrowska, 2005/2006, p. 249–251, 359, 362).

Pasitaiko ir daugiau šokių, būdingų tik vietinei tradicijai, pavyzdžiui, Punsko krašte užrašytas „Straksiukas“<sup>99</sup>. Polkų, valsų pavadinimais (tarkime, senovės polka „Šilinė“, LTR F pl. 305/1, „Šilų valsas“, MFA KF 3427/21), muzikantai pabrėžia priklausymą tam tikram Dzūkijos kraštui.

Pastebimos Punsko ir Seinų krašto bei Lazdijų, Marijampolės ir kitų Suvalkijos ar net Pietų Žemaitijos rajonų smuikininkų repertuaro sąsajos. Panašūs vestuvių papročiai: į vestuves ateinantys muzikantai sutinkami triukšmu ir turi išsipirkti polkute; griežiami skirtingi šokiai – ne tik tėvams, bet ir piršliui, jaunajai, jauniesiems; paplitęs keltuvių maršas „Labas rytas“. Punsko ir Seinų krašto bei Lazdijų, Alytaus, Prienų r. kaip ir Suvalkijoje neužrašyta kadrilių, nors šiokių tokių užuominų apie juos esama<sup>100</sup>.

### Repertuaro kaitos tendencijos

Liaudies muzikantai, smuikininkai pastebėjo, kad šokių repertuaras nuolat keitėsi – kiekviena karta turėjo savo mėgstamų šokių. Pasak Juozo Gervelio, XX a. pirmoje pusėje „senesnius šokius šokdavo vyresni žmonės, jaunimas neužsiėmė“. H. Gegužinskio XIX a. antroje pusėje pastebėtas valsų ir polkų įsivyravimo procesas vyko visą XX amžių. 1994 m. talentingas smuikininkas Antanas Labenskas pasakojo, kad Lazdijų krašte tarpukariu iš lietuviškų šokių populiariausi buvo polka ir valsas. Pastaraisiais dešimtmečiais polkos ir valsai (be romansų ir kitų individualios kūrybos dainų) vyrauja daugelio Dzūkijos (kaip ir kitų Lietuvos regionų) griežėjų repertuare.

XIX a. gimę dzūkų smuikininkai polkų pagriežė dukart daugiau negu valsų. XX a. gimusių muzikantų repertuare valsų daugėjo, tačiau jų iki pat šių dienų išliko maždaug trečdaliu mažiau negu polkų. Aukštaičių muzikantų repertuare polkų ir valsų santykis bei valsų populiarėjimo tendencijos panašios. O Suvalkijoje (ypač Šakių ir Vilkaviškio r.) valsai buvo populiariausi, antros ir trečios kartos muzikantai jų grieždavo net ir daugiau negu polkų.

Keitėsi šokių įvardijimo tradicijos. Repertuare įsigalėjus polkoms ir valsams, pasidarė svarbu juos atskirti, duoti pavadinimus. Pasak dzūkų pateikėjų, polkas ir valsus įmantriau pradėta vadinti tik XX a. viduryje. Įžymūs Lazdijų krašto

muzikantai Antanas Labenskas ir Albinas Bartnykas pasakojo: „Visi tie visi grojimai buvo daugiausia bevardžiai, paskui tik pradėjo pakrikštyti“ (EIA, užr. 1994 m.). Anot Punsko krašto smuikininko Julijono Babkausko, „naujoviški valsai, tai iš tos dainos vardo ir vadinasi, o pirmai, tai iš seno kas mokėjo, tai grojo, o iš kur ji buvo paėjusi... Iš senų senovės vardų neturėjo“ (LKAV 104).

Sekdami tradicijomis, smuikininkai kurdavo polkas ir valsus patys. A. Bartnykas savo kūrybos polkas vadino *čiudnesnėmis* („keistesnėmis“), taigi pastebėjo, kad jos šiek tiek skiriasi nuo kitų jo griežiamų polkų.

Tarpukarium pradėta griežti fokstrotus ir tango. Tik tustepas galėjo būti paplitęs ir anksčiau: jį pagriežė vienas XIX a. gimęs smuikininkas (*Du-step*, plg. angl. *two-step* „dvižingsnis šokis“; MFA KF 6008/19), gana daug antros kartos bei vienas trečios kartos muzikantas<sup>101</sup>. Įvairiais pavadinimais šis šokis žinomas daug kur Lietuvoje ir slavų šalyse – Baltarusijoje, Ukrainoje, Lenkijoje. Dzūkų ir baltarusių tradicijų sąsajas rodo pavadinimas „Biednas“ („Biedna“, blr. „Лысы“, lenk. „Łysy“ [„vargšas, neturtingas“]), plačiai paplitęs Pietvakarių Baltarusijoje, žinomas ir rytiniame Lenkijos pasienyje; Dąbrowska, 2005/2006, p. 362). Aukštaitijoje toks tustepo pavadinimas nežinotas. Tustepas buvo žinomas ir Lietuvos karaimams<sup>102</sup>.

Alytaus (Butrimonių, Krokialaukio, Pivašiūnų, Simno apyl.) ir Prienų (Stakliškių apyl.) kraštuose buvo paplitęs fokstrotą primenantis šokis „Šustas“<sup>103</sup>. Antros ir trečios kartos dzūkų muzikantai pagriežė daug įvairių fokstrotų (vos kelis pagriežė tik punskiečiai), tačiau tango Dzūkijos kaime buvo nepopuliarus. Dažniau juos minėję Prienų krašto muzikantai pasakojo, kad tango šokdavo prieš Antrąjį pasaulinį karą; šokti drausdavo kunigai<sup>104</sup>.

XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje dzūkų smuikininkai dažniausiai griežia ne šeimos, kaimo bendruomenės šventėse, o įvairiuose koncertiniuose, konkursiniuose sceniniuose pasirodymuose. Pasikeitus muzikos ir muzikavimo paskirčiai, pasikeitė ir repertuaras. Smuikininkai ir kiti muzikantai pamiršo daugelį tradicinių šokių, griežia beveik vien tik polkas, vis daugiau valsų, kai kuriuos maršus ir vis dažniau pritaria individualios kūrybos romansams arba stilizuotoms, populiariosioms, estradinėms dainoms.

Smuikininkų griežiamų į romansus panašių valsų iškalbingais pavadinimais Dzūkijoje užrašyta, ko gero, net ir daugiau negu kituose Lietuvos regionuose. Daug jų pagriežė antros ir trečios kartos muzikantai, pavyzdžiui, „Gaila, man gaila ašarų“ (EIA 3/32, pat. V. Petralis), „Myliu, mergeite, myliu tave“ (LKA V 267/14), „Sakyk, mergeite, ar mane myli“ ((EIA 3/32, pat. V. Petralis). Daug tokių valsų mokėjo Simno krašto, Alytaus r., kapela „Smetoniški bernai“, pavyzdžiui, „Tai gražumas rudens dienų“, „Kukū kukū, gegute raiboji“, „Kur sapnų grožybės“ (*Smetoniški bernai*, 2001, nr. 4, 6, 13).

Galima teigti, kad Alytaus krašto smuikininkų repertuaras labiausiai pakitęs, jį veikė daugelį šimtmečių gyvuojančio miesto kultūros įtaka<sup>105</sup>. Čia mažiau išlikę senųjų tradicinių šokių, visiškai pamiršti kadriliai. Muzikantai nepagriežė ir religinių giesmių, dainų užrašyta tik iš trečios kartos smuikininkų, daugiausia individualios kūrybos romansų ir kitokių autorinės kūrybos dainų. Jau XX a. pradžioje gimusių smuikininkų repertuare buvo daug valsų pagal populiarias dainas, romansus, autorines dainas ir šlagerius, o vėlesnės kartos smuikininkai tokių valsų dainų daug sukūrė patys. Nedaug užrašyta ir maršų<sup>106</sup>, iš jų tik vienas – išleistuvių, pagal individualios kūrybos dainą<sup>107</sup>.

Kai kurių, ypač jaunesnės kartos, smuikininkų griežimo stilių ir repertuarą veikė XX a. antros pusės–XXI a. pradžios stilizuotų dainų ir šokių ansamblių, tipinių *kaimo* kapelų (kurios buvo populiarios Dzūkijoje, jose, ypač Alytaus r., dažnai dalyvaudavo liaudies muzikantai) ir mišriųjų stilių ansamblių muzika, nuo XX a. pabaigos dažnai transliuojama Lietuvos televizijos.

2007 m. Merkinėje užrašytas 1971 m. gimęs muzikantas Kęstutis Kaupinis, kurio tėvas grieždavo armonika, o du senelio broliai Karolis ir Petras Kaupiniai buvo garsūs smuikininkai<sup>108</sup>. Pamokytas tėvo, jis nuo vaikystės griežia armonika, tačiau nuo 2002 m., pradėjęs vadovauti naujai susibūrusiai Merkinės kultūros centro kapelai „Vienaragis“, ėmė smuikuoti (pasak jo, žmonės pageidauja, kad ir per vestuves būtų griežiama smuiku). Kapeloje dar muzikuoja vyresnės kartos smuikininkas Petras Jakavonis (g. 1931 m.) ir armonikininkas Algirdas Tamulevičius (g. 1942). Pasak K. Kaupinio, tėvas jį mokė „senovinių dalykų: tropicinę [sielių plukdymo] dainą, polkūčių, valciukų“. Muzikantas griežia visoje Lietuvoje žinomus liaudies šokius, harmonizuotus ir patekusius į stilizuotų kaimo kapelų repertuarą. Jis išmoko juos iš savo tėvo: „Valsą“ (plg. Konrado Kavecko „Liaudišką valsą“), „Polką“ (plg. Povilo Bekerio „Polką“), polką „Ištėkės Marcellutė“ ir keletą kitų tradicinių šokių: padespaną, „Ant kalno karklai“ (MFA D, MFA DV).

Smuikininkų repertuarą ir kūrinių melodinius tipus iš dalies perėmė armonikininkai, nemažai jų – liaudies smuikininkų vaikai.

## Išvados

Ilgai, beveik iki XX a. pabaigos, smuikas buvo vienas iš pagrindinių dzūkų liaudies muzikos instrumentų, todėl smuikininkai išlaikė daugiausia senojo tradicinio repertuaro – įvairių šokių, maršų ir dainų, verkavimų, giesmių. XIX–XX a. pradžioje gimusių smuikininkų repertuaras pasižymi dideliu konservatyvumu, tradicijų puoselėjimu. Kai kurie smuikininkai (pavyzdžiui, Izidorius Cilcius iš Varėnos r., Merkinės apyl.) ir XX a. antroje pusėje prisiminė ir pagriežė gana daug šokių, klestėjusių ar net nykusių XIX a. viduryje.

Nors dzūkų smuikininkų repertuarą XIX–XX a. viduryje daugiausia sudarė įvairūs šokiai ir maršai, itin svarbią vietą užėmė ir dainos, giesmės. Smuikininkai buvo geri dainininkai ir pagriežė, kartu ir dainuodami, gana daug įvairių žanrų dainų, taip pat ir apeiginių, ypač vestuvinių, dainų. Vestuvių apeigų dainų melodijomis dažnai grindžiami vestuvių, ypač išleistuvių, maršai. Tik Dzūkijoje užrašyti „Nuotakos sutikimo maršas“ (maršas „Parveža marčią“) ir į jaunosios verkavimą panašus sutiktuvių grįžus iš jungtuvių maršas daina „Prapuoliau, motula“. Iš kitų Lietuvos etnografinių sričių Dzūkija išsiskiria ilgiausiai išlaikyta Velykų lalavimo tradicija. Smuikininkai grieždavo lalauninkų dainas ir giesmes.

Dzūkų smuikininkų repertuaras turi kūrinių ir ypatybių, būdingų visai Dzūkijai arba atskiriems jos kraštams. Šiaurinėje ir pietinėje Dzūkijai priskiriamo arealo dalyse smuikininkų repertuaras (maršai, šokiai, dainos) turi bendrumų – pavyzdžiui, bendra tradicija griežti vestuvių verkavimus arba vesti pirmąjį apeiginį vestuvių šokį „Tancius“, bet esama ir akivaizdžių skirtumų, kurie leistų kalbėti apie atskiras kultūrinės-etnografinės sritis (Rytų Aukštaitiją ir Dzūkiją) ir muzikinius dialektus. Daug kuo panašus Švenčionių, Ignalinos, kai kada Zarasų ir Gervėčių kraštų smuikininkų repertuaras (Gervėčių repertuaras turi ir išskirtinių broužų). Dažnai panašumų randama ir Šiaurės vakarų Baltarusijoje. Pietinėje dalyje panašumų esama su Suvalkija (ir net Mažąja Lietuva), Pietvakarių Baltarusija, Šiaur rytine Lenkija; sąsajos siekia ir Ukrainą.

Kad išsamiau būtų ištirtos lietuvių ir slavų smuiko repertuaro sąsajos, būtinas atskiras tyrimas. Vis dėlto ir dabar galima teigti, kad senojo Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos smuiko repertuaro sąsajos (bendri apeiginių dainų ir senųjų šokių melodiniai tipai arba intonacijos, verkavimai) liudytų šiame areale gyvavusių vientisą senąją tradiciją. Naujesnis repertuaras (pirmiausia šokiai, maršai) rodo įvairiais istoriniais laikotarpiais vykusius lietuvių ir baltarusių (gudų) instrumentinės muzikos tarpusavio mainus. Šimtmečiais trunkanti dzūkų kaimynystė su baltarusiais ir lenkais nulėmė stipresnius nei kitur Lietuvoje ryšius su slavų instrumentine muzika. 1918–1939 m. lenkų okupacijos metais vykdoma polonizacijos politika stiprino lietuvių (dzūkų) tautinę savimoneį ir stabdė natūralius kaimyninių tautų muzikinių kultūrų mainus.

Dzūkijoje buvo paplitę ir įvairių Vakarų ir Šiaurės Europos tautų kilmės šokiai. Dzūkai smuikuodavo plačiai Europoje paplitusius šokius (klumpakojis, „Senis plovė rugelius“, „Pranavada“). Sąsajas su Šiaurės Europos šalių muzikos tradicijomis rodytų anglų kilmės kontradasas „Angelčikas“ ir Prienų r. užrašytas kadrilis, kurio viena dalis panaši į Didžiojoje Britanijoje bei Airijoje itin pamėgtą džigą. Dzūkija yra rytinė „Anglėzo“, „Pranavados“ ir džigo paplitimo riba.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais, smuikui Dzūkijoje prarandant buvusį populiarumą, mažėjo liaudies smuikininkų,



1938 m. Vankiškių k., Alytaus aps., savo tetos vestuvėse griežia būsimas Lilijos Gudynaitės tėvas Bronius Gudynas (smuikas, pirmas iš kairės), dėdė Bronius Gudynas (smuikas) ir krikšto tėvas Pranas Gudynas (kontrabosas). Nuotr. iš L. Gudynaitės albumo (MFA F)

menkėjo jų repertuaras ir griežimo meistriškumas. Buvo pamiršti daugelis tradicinių šokių, maršų, griežiama beveik vien tik polkos, vis dažniau valsai ir individualios kūrybos dainos. Kai kurių jaunesnės kartos smuikininkų griežimo repertuarą veikė stilizuotų ansamblių muzika. Liaudies armonikininkai ir akordeonininkai iš dalies perėmė smuikininkų repertuarą.

## Nuorodos

- 2010 m. rugsėjį stažuodama Baltarusijos valstybinėje muzikos akademijoje autorė išsiaiškino, kad šios akademijos Liaudies muzikos archyve (toliau – БГАМ) Vilniaus rajono instrumentinės liaudies muzikos įrašų nėra. Maloniai padedant baltarusių kolegoms, autorei buvo leista susipažinti su šiame archyve saugoma medžiaga (nuo 1950 m. čia sukaupta daugiau kaip 1 000 instrumentinės muzikos įrašų) ir su elektroniniu archyvinį įrašų duomenų sąvadu. Vilniaus r. keletą metų ekspedicijas vykdančias baltarusių etnologas Jurijus Unukovičius autorei sakė, kad liaudies muzikantų, juolab smuikininkų, neaptiko. Arvydo Kirdos, Gailos Kirdienės ir kitų lietuvių mokslininkų naujausios ekspedicijos gretimame Gervėčių krašte (Baltarusija) parodė, kad tokia padėtis susiklostė ir šiame krašte.
- BFA – Berlyno fonogramų archyvas (vok. *Das Berliner Phonogramm-Archiv*); EIA – Etnomuzikos instituto archyvas; IIES – Istorijos instituto Etnologijos skyriaus archyvas; KFLF – Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Liaudies muzikos katedros Folkloro metodinio kabineto fonoteka ir archyvas; LLKC K – Lietuvos liaudies kultūros centro choreografijos aprašų archyvas; LKA V – Lietuvos liaudies kultūros centro vaizdo įrašų archyvas; LRT F – Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos garso įrašų archyvas; LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas, LTRF – šio rankraštyno fonoteka; MFA – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos



- instituto Etnomuzikologijos skyriaus archyvas, MFA D – šio skyriaus fonotekos skaitmeninių garso juostų fondas, MFA KF, MFA KLF – šio skyriaus fonotekos magnetofono juostų fondas; MFA S – šio skyriaus archyvo ekspedicijų sąsiuviniai, rankraščiai; MFA V – šio skyriaus vaizdo įrašų fondas.
- <sup>3</sup> Lazdijiški muzikantas ir muzikos instrumentų meistras Albinas Bartnykas (g. 1927 m.) pasakojo, kad 1938 m. jų krašte pirmasis armoniką įsigijo dvarininko sūnus, kuris ją labai brangino. Muzikantas „iš jo nusiklausė“ polką (EIA, MFA KLF 377/16, vokiška armonika, užr. 1994 m.).
- <sup>4</sup> „[...] Persunktas gyvybės ir džiaugsmo ir šokamas visur, kur tik skamba lietuvių kalba“ (Gegužynski, 1867, p. 247, plg. Poškaitis, 1992, p. 95). Sąvoką *lietuviiai* H. Gegužinskis vartoja dzūkams įvardyti, o *lietuvių kalba* šiuo atveju sutapatinama su dzūkų tarne.
- <sup>5</sup> „Jis panašus į polonezą, ir jeigu nebūtų dalimi tų šokių, kurių prigimtis, be abejonės, grynai lietuviška, galima būtų manyti, kad šokis lenkų kilmės“ (Gegužynski, 1867, p. 247, plg. Poškaitis, 1992, p. 95–96).
- <sup>6</sup> Autorius klydo teigdamas, kad šokio pavadinimas yra ne anglų (britų) kilmės (plg. pranc. *anglaise* „anglų, angliškas“) (Gegužynski, 1867, p. 247, plg. Poškaitis, 1992, p. 96).
- <sup>7</sup> Lalauninkai su muzikantais vaikščiodavo ir Vilniaus krašte (Pieciukiewicz, 1939, p. 9).
- <sup>8</sup> Šiuose kraštuose dūdmaišį ir smuiko bei dūdmaišio ansamblių vyresni žmonės mena iš vaikystės arba tėvų pasakojimų (žr. *Tradicinė rytų aukštaičių...*, 2009, p. 21–22). Dzūkijoje dūdmaišis nežinomas.
- <sup>9</sup> Šiuos ir kitus 1908 m. įrašus iš Berlyno fonogramų archyvo rengiasi paskelbti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto etnomuzikologės Rūta Žarskienė ir Austė Nakienė.
- <sup>10</sup> „Liaudies daina“ (BFA Li Wo 17), „Brolali brolali, negerai darai“ (BFA Li Wo 25), „Senobinė daina“ (Li Wo 30), „Aš pyniau vainikelį subatos vakarelių“ (BFA Li Wo 31).
- <sup>11</sup> LTRF pl. 305/1, pagriežė Julius Kopka, 72 m., gyv. Alytaus aps., Nemunaičio vls., Makniūnų k.; LTRF pl. 305/4, 8, dviem smuikais pagriežė J. Kopka ir Izidorius Cilcius, g. 1888 (1898?) m., gyv. Alytaus aps., Merkinės vls., Gudakiemio k.; LTRF pl. 115/9–11, 119/5–8, pagriežė Kostantas Lukoševičius, 24 m. (g. apie 1911 m.), gyv. Seinų aps., Leipalingio vls., Guobinių k.
- <sup>12</sup> LTRF pl. 1100/2–4, pagriežė Jonas Pliadas, g. apie 1872 m. Lazdijų-Seinų aps., Rudaminos vls., Didžiosios Kirsnos k., gyv. Kirsnos k., užr. 1939 m.; LTR pl. 1099/1–6, 1100/1–3, užr. 1939 m., LTR pl. 1280/1–4, 7, pl. 1281/1–7, pl. 1282/1–2 (sm., balsas), pat. Juozas Krušna, gyv. Alytaus aps., Seirijų vls., Seirijočių k., užr. 1940 m. Abi vietovės šiuo metu priklauso Lazdijų r.
- <sup>13</sup> Polka (LTR F pl. 816/2), Maršas (LTR F pl. 820/1), Maršas (*Sutiktuvijų*) (LTR F pl. 822/2), *Svočios šokdinimas* – polka (*su triukšmais*) (LTR F pl. 828/1), Polka (*su triukšmais*) (LTR F pl. 829/2), Polka (LTR F pl. 834/2).
- <sup>14</sup> J. Kopka (LTR F pl. 305/1, 3), J. Kopka ir I. Cilcius (LTR F pl. 305/5–6, 306/1–8, 307/3–7, 308/3–4, 7–8, 313/3–8, K. Lukoševičius (LTR F pl. 115/9–11, 119/5–8), J. Pliadas (LTR F pl. 1099/3, 4, 6, 1100/2, 4).
- <sup>15</sup> Įrašas neišlikęs.
- <sup>16</sup> Šie J. Pliado įrašai neišlikę.
- <sup>17</sup> Plg. šokį „Melnukas“ (LTR skaitmeninė laikmena 4079/4141, lūpine armonikėle pagriežė Vincas Českevičius, g. Seinų aps., Aradninkų k., gyv. Širvintų r., Čiobiškyje; užr. Jurgis Dovydaitis 1963 m.).
- <sup>18</sup> *Tautosakos darbai*, 1937, Nr. 22, p. 297, *Lietuvių liaudies melodijos*, 1938 (1999), nr. 331, p. 309.
- <sup>19</sup> Įdomu palyginti dvi to paties užrašymo „Sukčiaus“ (LTR F pl. 501/1) notacijas (*Lietuvių liaudies melodijos*, 1938, nr. 329; *Dzūkijos dainos ir muzika*, 2005, p. 34).
- <sup>20</sup> Šokius pateikė Alovės, Nemunaičio vls. (dab. Alytaus r.), ir Merkinės bei Varėnos muzikantai (daugiausia J. Kopka ir I. Cilcius) ir šokėjai. Taip pat ir kituose aprašuose nurodoma, kad šiuos šokius paprastai grieždavo muzikos instrumentu (*Dzūkijos dainos ir muzika*, 2005, p. 34, plg. Urbanavičienė, 2000, p. 107, 120, 179, 397).
- <sup>21</sup> Valsai „Oi lyja, sniegti“, „Greitukas“, „Kopkos“ (LTR F pl. 308/1–2, 305/2, pat. J. Kopka ir I. Cilcius); Valsas (LTR F pl. 1099/2, pat. J. Pliadas).
- <sup>22</sup> Paskutinių keturių maršų įrašai neišlikę.
- <sup>23</sup> „Tas mano palšys, tai geras arklys“ (LTR F pl. 1280/1), „Tėveliai išmirė, nameliai liko“ (1280/2), „Joju joju ulyčia“ (1280/3), „Oi tu sakal sakalėli“ (LTR F pl. 1280/4), „Jonukas Onutę jau pamylėjo“ (LTR F pl. 1280/7), „Tai man dyvas iš tų senų“ (LTR F pl. 1281/1), „Išaušo Lietuvoj vasaros dienele“ (LTR F pl. 1281/2), „Kur Nemunas ir Dauguva“ (LTR F pl. 1281/3), „Jūs mergos bajorkos“ (LTR F pl. 1281/4), „Budavojau trobukį ba langų“ (LTR F pl. 1281/5), „Buvo sodžiu veselia“ (LTR F pl. 1281/6), „Sėdi diedas ant klojimo“ (LTR F pl. 1281/7), „Šiaurus vėjas pučia“ (LTR F pl. 1282/1), „Vedė bobutė ožiukų turgun“ (LTR F pl. 1281/2).
- <sup>24</sup> MFA KF 3427/1–28 (sm., arm., bg.), užr. 1951 m.
- <sup>25</sup> LKA V 27/1–17, su Klaipėdos kapela „Senoliai“ pagriežė Vytautas Drūtys, 1920–1991, g. Lazdijų vls., gyvenęs Klaipėdoje.
- <sup>26</sup> LKA V 98, 104.
- <sup>27</sup> MFA KF 3768/3–4, 3769/1 (sm.), 3865/7–8 (2 sm.), 10 (sm.), pagriežė Dominykas (g. apie 1903 m.) ir Romas (g. apie 1945 m.) Sinkevičiai, MFA KF 3769/2–3, pagriežė Petras Sinkevičius (g. apie 1906 m.), MFA K3768/1–2, pagriežė Anelė Grauzytė-Žiogelienė (g. 1898 m.), MFA KF 3866/8–13, 3867/1, pagriežė Dominykas Laukionis (1907–1993, g. Gardino aps., Baltarusijoje).
- <sup>28</sup> Pat. Juozas Jančas. Punsko krašte tai buvo pirma lalauninkų giesmė, giedama prieš priėjus prie namo (Vaicekauskienė 2006, p. 201).
- <sup>29</sup> 1991 m. dzūkų smuikininkų muziką ji pradėjo ir transkribuoti.
- <sup>30</sup> LKAV 55/1–13, užr. E. Vyčinas, D. Račiūnaitė, V. Musteikis. Pateikėjas kalbėjo lenkiškai arba rusiškai, tačiau save laikė lietuviu.
- <sup>31</sup> Pateikėjas lietuvis, kalbėjo lenkiškai arba rusiškai, o kai žmona negirdėjo – lietuviškai. 1991 m. autorė pas M. Kuklį dar kartą lankėsi su Evaldu ir Daiva Vyčinais.
- <sup>32</sup> MFA KLF 1416/17–41, g. 1926 m. Pateikėjas kalbėjo baltarusiškai, kai kurių kūrinių pavadinimai lenkiški.
- <sup>33</sup> Vaclovas Petralis, EIA, 1–13, užr. G. Vilys, L. Kirsnytė, R. Apanavičius, A. Kirda, G. Kirdienė 1994 m.
- <sup>34</sup> Juozas Nizevičius, EIA, MFA KLF 1542/16–47; užr. G. Kirdienė, L. Kirsnytė, G. Vilys, R. Apanavičius 1994 m.; Juozas Jančas, EIA, užr. R. Apanavičius, V. Palubinskienė, G. Vilys, G. Kirdienė 1992 m.; MFA S, užr. G. Kirdienė 1993 m.; plg. MFA KLF 660/47–49, 661/1–5, užr. R. Astrauskas 1984 m.; MFA KLF 869/2–3 1984 m., įrašas iš konkurso „Ant marių krantelio“; LNR F 84301, 84303–84304, užr. 1986 m.; LKAV 54/1699 (1–20), užr. 1991 m., MFA KLF 1465/34–50, užr. E. Vyčinas 1989 m.; MFA V, užr. D. Urbanavičienė, G. Vilys 1993 m.; Juozas Eimanavičius, EIA, MFA A 113/15–46 (1–2



- sm., kartais ir bg.), užr. A. ir G. Kirdos 1994 m.; Antanas Labenskas: EIA, MFA KLF 1542/70–80, 83 60–71 (2 sm.), 89–101 (sm., arm.), MFA A 113/2–8, 10–14 (sm., arm.), užr. R. Apanavičius, G. Vilys, L. Kirsnytė, A. ir G. Kirdos 1994 m.; plg. LNR F 84301–84302 (2 sm.); Albinas Bartnykas: EIA, 13–14, užr. G. Vilys, L. Kirsnytė 1994 m.; EIA, EIA, MFA KLF 1542/62–69 (sm.), 70–80, 83 (2 sm.), užr. R. Apanavičius, G. Vilys, L. Kirsnytė, A. ir G. Kirdos 1994 m.; plg. LNR F 84301–84302 (2 sm.), užr. 1989 m.; MFA KLF 377/28–34 (2 sm., arm., ak.), užr. A. Baika 1982 m.; MFA KLF 869/35–37 (2 sm.); 1984 m. įrašas iš konkurso „Ant marių krantelio“; LTR F, užr. R. Žarskienė 2007 m.
- <sup>35</sup> Beveik visi pateikėjai gimę 1923–1941 m., tik du – jaunesni, gimę 1963 ir 1971 m. Medžiaga laikoma MFA F, MFA S, MFA D, MFA DV.
- <sup>36</sup> Franciszekas Racis, g. 1922 m., smuikas, Agnieszka Racis, g. 1991 m., būgnelis, Zbigniewas Racis, g. 1982 m., armonika. Visi gyvena Suvalkų vaivadijoje, Jasionowo kaime. Medžiaga laikoma MFA F, MFA S, MFA D, MFA DV, užr. G. ir A. Kirdos, Aldona Vaicekauskienė, Dainius Jucius, Toma Grašytė.
- <sup>37</sup> Pirmai kartai priskiriami gimusieji XIX a.; antrai – gimusieji nuo XX a. pradžios iki Pirmojo pasaulinio karo ir per jį (1900–1918 m.); trečiai – gimusieji tarpukariu (1919–1940 m.); ketvirtai – gimusieji per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo (plg. Kirdienė, 2000, p. 21).
- <sup>38</sup> Septynių pateikėjų gimimo data nežinoma.
- <sup>39</sup> MFA KF 5140/19–23 („Mikita“, „Pranavadas“, „Angelčikas“, „Sukčius“, „Kepurinė“), užr. 1967 10 17; LTR F 910/13–16 („Mikita“, „Angelčikas“, „Kepurėlė“, „Sukčius“), užr. 1968 m.
- <sup>40</sup> Šoka keturi šokėjai (dažniausiai moterys), sustoję kvadratu. Iš pradžių suka malūnėlį dešine, paskui kaire ranka. Per antrą melodijos dalį nusiima kepurės ir lenkiasi kryžmai viena prieš kitą, paskui apsisuka ir lenkiasi į kitą pusę. Jei nėra instrumentų, dainuoja: *Labas rytas, mergelė, / Labas tau, berneli* (LTR 726/7, kopija LLKC K 122-27/2); plg. „Kepurėlė“, LTR 726/7, Alytaus aps., Merkinės vls. Šokėjai šitaip nusilenkdavo ir H. Gegužinskio aprašytoje „Kepurėlėje“ (Kolberg, 1966, p. 359).
- <sup>41</sup> Vis dėlto žinomiausia 1937–1938 m. užrašyta šio tipo versija dainelės neturėjo; jei niekas negrodavo, šokėjai pridainuodavo skiemenimis: „tadra drita, drita ta...“ (*Dzūkijos dainos ir muzika*, 2005, p. 105, plg. *Lietuvių liaudies melodijos*, 1938(1999), nr. 329, p. 307).
- <sup>42</sup> „Aplinkinis“ buvo žinomas ir Dzūkijoje: Valkininkų vls., Dargužių k. „Šokdavo polką, kadrilių, „Bitutę“, sukutinį, dar seniau – „Pranavadą“, kazoką, „Aplinkinį“ (apie 30 porų)“ (IIES b. 8, p. 55, pat. Marijona Špokienė, 71 m., užr. A. Vyšniauskaitė 1950 m.).
- <sup>43</sup> Kintų apyl., Šilutės r., užrašytas trijų porų šokis to paties poetinio teksto variantu *Ar tu vaike nežinai* (LTR 3480/128, padainavo Ona Seredavičienė, 93 m., užr. J. Dovydaitis 1954 m.) (plg. Mačiulskis, 2010, p. 105). Galbūt pateikėja buvo kilusi iš Dzūkijos.
- <sup>44</sup> EIA, pat. P. Sipavičius, užr. 1997 m.
- <sup>45</sup> MFA S, pat. Juozapavičius, užr. 2008 m.
- <sup>46</sup> LTRF pl. 443/ 8 (muzikantas buvo 70 m.). Iš įrašo dainelės žodžius sunku girdėti, tačiau tokia pati dainelė, nors jau ir nepažymint, kad tai šokio dainelė, XX a. antroje pusėje užrašyta ir iš Marijampolės krašto dainininkų (*Dainuojau žuikis, dainuojau lapė*, 2004, p. 41).
- <sup>47</sup> MFA S, pat. M. Kuklys, LKA V 55/6 (žr. *Lietuvių liaudies smuiko muzika...*, 2007, nr. 67), KLF 813/36 (cimbolai).
- <sup>48</sup> MFA KLF 801/10, 805/30 (armonika).
- <sup>49</sup> MFA KF 6008/54, pat. S. Kaltonas.
- <sup>50</sup> Tik Juozas Gudėnas (55 metų; g. Švenčionių aps., gyv. Zarasų aps., Salako vls., Bajorų k.) 1939 m. pagriežė *rusų šokį* „Metelica“. Jis buvo vienas iš tų muzikantų, kurie jaunystėje uždarbavo Peterburge, galbūt ten galėjo šį šokį ir išmokti.
- <sup>51</sup> „Levonicha“ Baltarusijoje paplitusi labai plačiai, o „Mėnulis“ („Mėnulis aiškus“), turimais duomenimis, užrašytas tik vakarinėje Vitebsko aps. dalyje.
- <sup>52</sup> MFA KF 3427/28, MFA KLF 1458/6, MFA KLF 146/6.
- <sup>53</sup> MFA KF 6245/16, MFA KLF 1543/37).
- <sup>54</sup> MFA KF 6008/18, KLF 1271/73, plg. MFA KLF 1256/18 („Kazački“ arba „Ruskaja Marcel“).
- <sup>55</sup> MFA KLF 139/21, 1465/41, LKAV 54/8.
- <sup>56</sup> БГАМ 1Е 58/6, Vitebsko aps., Braslavo r., 1Е 31/18, Vitebsko aps., Pastavų r.
- <sup>57</sup> Keletą „Šiaučiuko“ versijų pagriežė tik punskiečiai smuikininkai (*Lietuvių liaudies smuiko muzika*, nr. 72); „Drabniuką“ – tik Varėnos r. muzikantas Benediktas Baublys armonika (MFA KLF 1458/4); plg. lenkų šokius „Szewc“ ir „Drobny“ (Dąbrowska, 2005/2006, p. 249–251).
- <sup>58</sup> Panašus šokis buvo žinomas ir Suvalkijoje („Dribčiukas“, MFA D, pat. Magdalena Leonavičienė-Katiliūtė, g. 1910 m. Vilkaviškio aps., Pajevonio vls., Jakiškių k.; užr. D. Urbanavičienė, G. Kirdienė, V. Musteikis 2004 m.).
- <sup>59</sup> MFA A 113/26, EIA, pat. V. Petralis. Suvalkijoje šis šokis žinomas kaip polka: „Tai žirniai, tai vikiai“ (MFA KLF 416/46), „Tai vikiai, tai grikliai“ / „Kreispolke“ (MFA EMAA 62/12), „Ar žirniai, ar vikiai“ (EIA, pat. J. Viltrakis).
- <sup>60</sup> LTR 994/39, 2700/38, pl. 526/3 (padainavo O. Pigagienė, gyv. iš Alytaus aps., Merkinės vls., Jaunakiemio k.; užr. Z. Slaviūnas 1936 m.).
- <sup>61</sup> MFA KF 3427/24, 6008/3, 14, KLF 1397/27, 1402/88, 1465/45, LKAV 54/12 (žr. *Lietuvių liaudies smuiko muzika*, 2007, nr. 74); MFA S, pat. P. Kaupinis.
- <sup>62</sup> Iš dviejų muzikantų užrašyta net ir lenkiškų šokių pavadinimų versijų: „Mazurekas“ (MFA KF 6008/8), „Krakovianka“ (EIA, pat. V. Petralis).
- <sup>63</sup> MFA KF 6005/6 (Varėnos r.), KLF 661/5 (Seinų vls.), plg. rytų auštaičių: KF 6010/32, 6011/42, KF 6007/23, 44, MFA KLF 92/39, KFLF 90/64, MFA D 20/6, 8). Polka užrašyta ir Vakarų Baltarusijoje: Vitebsko aps., Miorų r., „Usiasiusia“ (БГАМ 646106/392); Bresto aps., Stolinsko r., „Lenkų pakraščių polka“ (БГАМ 646163/59).
- <sup>64</sup> MFA KF 6006/16, KF 6835/40. Lenkijos maršalas (1926–1935) ir valstybės vadovas, diktatorius Juozas Pilsudskis (Józef Klemens Pilsudski, 1867–1935) buvo kilęs iš sulenkėjusių žemaičių bajorų Giniotų giminės, gyvenusios Zalavo dvare (dab. Švenčionių r., Pabradės apyl.).
- <sup>65</sup> „Šobasuvka“ (MFA KF 6008/55, Gervėčių ap.), Šobasuvka (LKA V ?/19, Šalčininkų r.), plg. „Lenkiška polka Sabatunka“ (MFA KF 6011/30), „Sobašuvka“ (MFA KF 6007/50, klarinetas), „Šobašinka“ (KFLF 91/62), „Subosuvka“ (KFLF 90/18), „Sabašuvka“ (MFA KLF 1421/3), lenkų polka „Šabasutka“ (EIA, pat. J. Jančas). Baltarusijoje, Vitebsko aps. (Miorų r. БГАМ 646105/2, 106/390; Dokšičų r. 646594/17, 566/6, Pastavų r. „Žydų šeštadieninė polka Šabasovka“ 646493/8, Braslavo r. 1 E 60/185) ir Bresto r. (Stolinsko r. БГАМ 646166/108).
- <sup>66</sup> Tik lenkų smuikininkas F. Racis, pagriežęs gana tolimą šios polkos versiją, tuo suabejojo, sakydamas, kad žydai polkų nešoko (MFA S, užr. 2009 m.). Tačiau įžymus Punsko ir

- Marijampolės kraštų smuikininkas Jonas Ragažinskas (1924–2001) minėjo dar ir kitokią, „Kalvarijos žydėlių polką“ (EIA, užr. 1992 m.).
- 67 MFA KLF 1465/47, LKA V 54/14–15.
- 68 MFA KLF 1542/41 (*Kaip aš tave myliu, / O gyvenime mano beprasmiš*).
- 69 Šokį „Frankozus“ paminėjo ir vienas rytų aukštaičių muzikantas; jį grieždavo smuikininko Leonardo Navicko (g. 1924 m. Zarasų r., Imbrado apyl.) tėvas (EIA, užr. 1989 m.).
- 70 IIES, b. 8, p. 55, pat. M. Špokienė, 71 m., gyv. Valkininkų vls., Dargužių k.; užr. Angelė Vyšniauskaitė 1950 m.
- 71 Plg. XVIII a. lietuvių didikų dvaruose šoktą šokį „Džigūnas“.
- 72 MFA KLF 139/17, 378/1 (plg. *Lietuvių liaudies smuiko muzika*, 2007, nr. 13 (žemaitiškas), Kirdienė, 2000, p. 146).
- 73 MFA KF 3087/27, 6087/4, 6224/3, 5886/11, 12 (*dūdele*), 6007/37, 3427/14, 15, 6005/5, 3769/5, LKA V 95/5 (*Lietuvių liaudies smuiko muzika*, 2007, nr. 87–88).
- 74 MFA KF 6008/28, 6087/80, LKAV 55/2–3 (*Lietuvių liaudies smuiko muzika...*, 2007, nr. 86), LKA V 95/12, MFA KLF 1461/40, 59, EIA 4/9 (pat. A. Bingelis ir P. Kilminavičius).
- 75 Vitebsko aps., Gorodocko r.; БГАМ 646241/17, 646243/67.
- 76 MFA KF 3530/8, KLF 1397/45, KF 383/4, LKA V 100/8. Žaidimą „Augo sodi serbinta“ paprašytas pagriežė ir Varėnos r. smuikininkas Juozas Juroševičius, tačiau paklaustas, ar juos grieždavo smuiku, atsakė, jog ne, juos tik dainuodavo patys šokėjai (MFA DV 54/13). Paprašytas šį šokį mėgino prisiminti ir Marijampolės aps. gimęs smuikininkas Boleslovas Saladuonis (g. 1938 m. Marijampolės aps., Liubave; MFA D, užr. 2003 m.). Kaip dainuojamas, tačiau negriežiamas, šis ratelis ar žaidimas populiarus ir Aukštaitijoje.
- 77 Dainuojamas žaidimas „Mėnasėlis žiba (šviečia)“ užrašytas ir Seinų-Punsko krašte (plg. Wojciekowska (Vaicekaskienė), 2001, p. 118). „Mėnasėlis šviečia“ tik kitu melodiniu tipu užrašytas ir Pietų Žemaitijoje. Pastaboje nurodoma, jog „žaidimas buvo žaidžiamas tomis progomis, kai iš kaimo turėdavo išvykti vyrai. Vieni buvo išvaromi į rekrutus, kiti išvykdavo į užjūrį [...] Daugiausia buvo žaidžiama rudenį, žiemą“ (Girčys, 1984, p. 7).
- 78 MFA KLF 1094/26, KF 3427/27, 5140/19, 5886/20, 6008/52; EIA, pat. J. Jančas („Mikitą“ šokdavo vyrai, o „Mikitienę“ – moterys), užr. 1993 m.
- 79 *Senosios kanklės ir kankliavimas*, 1994, p. 101.
- 80 MFA KLF 869(37). EIA: pat. A. Bartnykas, A. Labenskas.
- 81 *Senosios kanklės ir kankliavimas*, 1994, p. 101.
- 82 MFA KLF 139/18, MFA KLF 378/26.
- 83 „Nuotakos maršas“ (MFA KF 3427/16), „Maršas, kap jaunąją išleidžia“ (MFA KLF 1542/33), „Jau mano dukrelė“ (MFA KF 6008/25, MFA KLF 1542/71), „Jaunosios maršas“ (KFLF 83/64).
- 84 MFA KF 3905/1, LTR skaitmeninė laikmena 4077/3984.
- 85 Rimantas Astrauskas nustatė, kad daugiausia įvairaus laikotarpio kalendorinio vokalinio folkloro melodijų tipų yra užfiksuota Varėnos ir Šalčininkų r., Dieveniškų apyl. (Astrauskas 2000, p. 143).
- 86 Vakarų Baltarusijoje jos paplitusios Vitebsko ir Gardino aps. ne tik tarp katalikų, bet ir tarp stačiatikių. Bresto aps. užrašytos tik kalėdautojų dainos ir giesmės (psalmės), kurioms pritar-davo muzikantai. Pask 1937 m. gimusio smuikininko, „per Velykas po sodybas nevaikščiodavo, tik [švęsdami, sutikdami] pavasari“ (БГАМ 646480).
- 87 Giesmę „Linksma diena“ pagriežė ir Suvalkų krašto lenkų smuikininkas F. Racis (MFA DV, 2009 m.).
- 88 Pavadinimas sietinas su baltarusių žodžiu *залёты*, lenkų *zalecanki* „merginimas, flirtas“, plg. žemaitišką piršlybų pavadinimą *zaliotos*.
- 89 1935–1938 m. jis grieždavo ir smuiku, bet metęs, nes nepatikę.
- 90 MFA D, užr. A. ir G. Kirdos, Violeta Balčiūnienė 2005 m.
- 91 LKA V 55, MFA A 113/32, MFA DV 56/8.
- 92 LKAV /17 (balsas, cimbolai, pat. Vincukievič).
- 93 „Bijūnėlis žalias“, „Burkuoja balandžiai po langu“, „Buvo nak-tys švento Jono“ („mėgstamiausia daina, nes daug pasakantis tekstas“), „Kam tą vakarą šiandien meni“, „Oi, seniai seniai pas motulį buvau“, „Vasara buvo, jūra bangavo“ (įrašai laikomi EIA ir MFA DV).
- 94 Vienuolika: vieną (MFA KLF 131/28, „Ir atjojo bernužėlis subatvakarely“) T. Juškauskas pagriežė smuiku vienas, kitas – drauge su armonikininku, akordeonininku Sigitu Ažuku (MFA CD /1, 11, 12, 13, 16, 19, 20, 21, 24, 26, užr. 2006 m.).
- 95 EIA 3/36, pat. V. Petralis.
- 96 Kirdienė, 2000, p. 231; *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*, 2009, nr. 42–43.
- 97 Baltarusių etnomuzikologė, puiki senųjų apeiginių melodijų žinovė Tamara Varfolomejeva 2011 m. rugsėjį autorei teigė, kad šios grupės melodijos labiausiai paplitusios Šiaurės vakarų Baltarusijoje.
- 98 Dainuodavo lenkiškai; pat. Janina Šaruchina-Šatrovskaja, g. 1924 m. Astravo r., Mikališkių ap., gyv. Gervėčiuose; užr. G. ir A. Kirdos 2011 m.
- 99 „Jonas Nevulis grodavo kokį tai *Straksiukų*“ (LKAV 104, pat. Petras Nevulis).
- 100 J. Jančas (g. 1909 m.) pasakojo, kad kadrilių šokdavo Punske. Trečios kartos Alytaus krašto muzikantai teigė, kad seniau jų krašte šokdavo ir kadrilių (MFA S, pat. Vladas Steponavičius, Jonas Juozapavičius; užr. 2008 m.). Vis dėlto kyla abejonė, ar jie kalbėjo apie tradicinį, o ne apie stilizuotų šokių kolektyvų atliekamą šokį.
- 101 „Dustefas“, MFA A 113/36, „Dustep“, MFA KLF 99/25, „Padistepka“, MFA KLF 139/7, „Kurkė“, EIA, pat. K. Turauskas; „Biedna“, EIA, pat. V. Petralis, „Biednaja“, MFA KLF 139/13, „Kodėl aš toks biednas“, MFA KLF 377/4, pat. A. Bartnykas akordeonu).
- 102 Įžymiausias Lietuvos karaimų poetas Simonas Firkovičius sukūrė dainą tustepo melodija (Firkavičiūtė, 2000, p. 74).
- 103 *Smetoniški bernai*, 2001, nr. 8, EIA, pat. V. Kaknevičius, J. Karkazas, J. Kerevičius, P. Sipavičius.
- 104 EIA, pat. K. Lipkevičius, A. Kuncevičius, J. Žiūkas. MFA EMAA 62, plg. MFA KLF 98/24 armonika, Kaišiadorių r.
- 105 1581 m. Alytui suteikta Magdeburgo teisė, iš miestelio jis tapo miestu (Kiaupa, 1989, p. 44). Apie senąjį Alytaus r. muzikantų repertuarą turima labai mažai duomenų, nes užrašytas tik vienas XIX a. gimęs muzikantas, armonikininkas.
- 106 Trys antros kartos smuikininkai pagriežė septynis maršus, iš jų keturis Karpuškos (smuiku ir armonika MFA KLF 99/1–4). Du trečios kartos smuikininkai ir kapela „Smetoniški bernai“ pagriežė šešis maršus.
- 107 MFA DV, pagriežė Vl. Steponavičius.
- 108 Užr. R. Astrauskas, Jūratė Baltramiejūnaitė, G. ir A. Kirdos, Žaneta Svobonaitė.

## Literatūra

- Astrauskas, Rimantas. „Lietuvių ir batarusių (gudų) etniniai ryšiai, remiantis etnomuzikologijos duomenimis“. In: *Muzikologija*, t. 1. Vilnius, 2000, p. 141–157.
- Baika, Albertas Vytautas. *Kaimo armonikos*. Vilnius: Pradai, 1994.
- Baika, Albertas Vytautas. *Armonikų tipo instrumentai Lietuvoje ir atlikimo metodikos klausimai*. Vilnius, 1984.
- Barkauskaitė, Giedrė. „Slavų šokamojo meno įtaka lietuvių choreografiniam folklorui“. In: *Acta Baltico-Slavica*, t. 30. Warszawa, 2006, p. 643–650.
- Biber, Heinz Ignaz Franz. *Die Rosenkranz-Sonaten* [2 kompaktinės plokštelės]. DG Archiv, 2003.
- Buračas, Balys. *Lietuvos kaimo papročiai*. Parengė A. Degutis, V. Jankauskas, V. Milius. Vilnius: Mintis, 1993.
- Čaplikaitė-Pakulėnienė, S. „Džukų lalauninkai“. In: *Tautosakos darbai*, t. 3. Kaunas, 1937, p. 94–98.
- Dąbrowska, Grażyna. *Taniec w polskiej tradycji. Leksykon*. Warszawa: Muza Sa, 2005/2006.
- Dahlig, E. *Ludowa gra skrzypcowa w Kieleckiem. Muzyka polska w dokumentacjach i interpretacjach*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1991.
- Dainuoj zuikis, dainuoj lapė. Lietuvių liaudies dainos vaikams*. Dainelės parinko ir parengė spaudai Dalia Vaicenavičienė. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004.
- Džukijos dainos ir muzika. 1935–1941 metų fonografo įrašai (Songs and Music from Dzūkija. Phonograph records of 1935–1941)*. Sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.
- Eskā. „Lalauninkai (Linksmas Aleliuja skamba po kaimus)“. In: *Naujoji Lietuva*, 1944, Nr. 84, p. 9.
- Federowski, Michał. *Lud białoruski*, t. 6. Warszawa, 1960.
- Firkavičiūtė, Karina. „The Musical Heritage of Lithuanian Karaims in the Context of the Development of their National Self-Consciousness In the 20<sup>th</sup> Century“. In: *Tiltai*, 3. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2000, p. 73–76.
- Gegużynski, Henryk. „Korespondencya Tygodnika illustrowanego. Z okolic Merecza“. In: *Tygodnik illustrowany*, Nr. 400. Warszawa, 1867, p. 247–248.
- Girčys, Antanas. *Žemaičių šokiai ir žaidimai* (rankraštis, kopija saugoma MFA). Nemakščiai, 1984.
- Gučas, Rimantas. „Smuikas Lietuvoje“. In: *Liaudies kūryba*, 1969, Nr. 1, p. 208–212.
- Gudavičius, Henrikas. „Šiliniai, panemunės ir gruntiniai džukai: gyvenimo būdas ir tendencijos“. In: *Merkinė*, 2003 m. birželio 6–8 d., p. 21–22.
- Kašarauskas (Kossarzewski), Ambraziejus Pranciškus. *Litwanika czyli wiadomości o Litwie, 1862–1864* (rankraštis, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje F. 24–15).
- Kiaupa, Zigmantas. „XVI a. Alytus: miestelis ir miestas“. In: *Alytaus miesto ir aplinkinių istorijos bruožai*. Vilnius, 1989, p. 44–54.
- Kirdienė, Gaila. *Džukų smuikavimo tradicija*. UNESCO Lietuvos nematerialaus paveldo registro byla (rankraštis). Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2008/2009.
- Kirdienė, Gaila. „The folk fiddle music of Lithuania's coastal regions“. In: *Driving the Bow. Fiddle and Dance Studies from around the North Atlantic*, 2, edited by Ian Russell and Mary Anne Alburger. Aberdeen, 2008, p. 14–34.
- Kirdienė, Gaila. „Telšių rajono liaudies smuikininkų repertuaro ypatybės“. In: *Tautosakos darbai*, t. XXXIV, 2007, p. 162–178.
- Kirdienė, Gaila. „Die instrumentalen Volkstanzmelodien in Litauen und ihre Beziehungen zum verwandten Musikgut in Europa (Instrumentinės lietuvių ir kitų Europos tautų liaudies šokių muzikos sąsajos)“. In: *Lietuvos muzikologija*, t. 6. Vilnius, 2005, p. 110–123.
- Kirdienė, Gaila. „Lietuvinininkų ir žemaičių smuiko repertuaras“. In: *Liaudies kultūra*, 2005, Nr. 4, p. 14–30.
- Kirdienė, Gaila. „Džukų vestuvių smuikavimo tradicijos“. In: *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 2, p. 15–21.
- Kolberg, Oskar. *Litva. Dziela wszystkich*, t. 53. Wilno, 1966.
- Krėvė-Mickevičius, Vincas. „Džukų vestuvės“. In: *Mūsų tautosaka*, t. II. Kaunas, 1930, p. 17–93.
- Krištopaitė, Danutė. „Kur dainavo Ieva Krukoniūtė“. In: *Aš išdavinavau visas daineles*, t. 2. Vilnius, 1988, p. 248–261.
- Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942 (The phonograms of Lithuanian Ethnographic Music 1908–1942)*. Sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
- Lietuvių liaudies melodijos*. Sudarė ir parengė Jadvyga Čiurlionytė. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas (iš *Tautosakos darbu V*, 1938). Vilnius: Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyrius, 1999.
- Lietuvių liaudies smuiko muzika. 100 kūrinių*. Sudarė ir parengė Gaila Kirdienė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2007.
- Lietuvių tradicinė muzika. Smuikas* [kompaktinė plokštelė]. Parengėjas Evaldas Vyčinas. Vilnius: Vilniaus plokštelių studija, 1998.
- Mačiulskis, Vidmantas. *Lietuvių etninė choreografija: etninis ir kultūrinis tapatumas*. Daktaro disertacija (rankraštis). Mokslinis vadovas prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
- Metų ratas. Kalendorinių švenčių muzikinis folkloras ir papročiai (DVD)*. Iš *muzikinio folkloro lobyno*, Id. Sudarė Daiva Vyčiniene. Straipsnių autoriai Rimantas Astrauskas, Gaila Kirdienė, Dalia Urbanavičienė ir kt. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2008.
- Miškinis, Jonas. „Džukų vestuvių papročiai“. In: *Margutis*, Chicago, 1958, Nr. 5, p. 21–25.
- Palubinskienė, Vida. „Džukų instrumentinis muzikavimas XX amžiuje“. In: *Liaudies kultūra*, 1998, Nr. 4, p. 35–40.
- Pieciukiewicz, Marija. „Zwyczaje wielkonocne na Wilenszczyźnie“. In: *Slowo*, 1939 04 08, Nr. 97, p. 9.
- Poškaitis K. *Apie choreografijos regioninį savitumą*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2001.
- Poškaitis, Kazys. *Liaudies choreografija*. Vilnius, 1992.
- Prätorius, Michael. *Deliciae Prussiae oder Preussische Schaubühne*. Berlin, 1981.
- R. Pr. „Kaip dabar tuokiasi džukai“. In: *XX amžius*, 1939 m. liepos 5 d., Nr. 149, p. 6.
- R. Pr. „Velykų lalauninkai džukuose“. In: *XX amžius*, 1938 m. balandžio 14 d., Nr. 85, p. 13.
- Račiūnaitė-Vyčiniene, Daiva. „Rytų džukai“ ar „rytų aukštaičiai“: termino ir muzikos dialekto problema“. In: *Tautosakos darbai*, t. XXXVIII, 2009, p. 127–148.
- Sabaliauskas, Adolfas. *Lietuvių dainų ir giesmių gaidos*. Helsinki, 1916.
- Sapniūnas, M. „Lazdūnų sala. Vestuvės“. In: *Lietuvos rytai. Politikos ir visuomenės gyvenimo laikraštis*, Vilnius, 1923, Nr. 23, p. 2.
- Saunoriūtė, Giedrė. „Lietuviško krakoviako struktūrinės ypatybės“. In: *Lietuvos muzikologija*, t. 7. Vilnius, 2006, p. 170–178.



- Senosios kanklės ir kankliavimas*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Parengė Romualdas Apanavičius. Vilnius: Muzika, 1994.
- Siaurukaitė (Kirdienė), Gaila. *Lietuvių liaudies priešpriešos žaidimai ir šokiai*. Diplominis darbas [rankraštis]. Mokslinis vadovas Evaldas Vyčinas. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 1992.
- Smetoniški bernai* [kompaktinė plokštelė]. Sudarė Arvydas Kirda. Vilnius: Juosta records, 2001.
- Šaknys, Žilvytis. „Įvadas“. In: *Lietuvos kultūra. Dzūkijos ir Suvalkijos papročiai*. Rasa Paukštytė-Šaknienė, Vida Savoniakaitė, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. Sudarytojas Žilvytis Šaknys. Vilnius, 2009, p. 9–14.
- Tanzkreis. 1 Band. Alte und neue Volkstänze aus Ostpreußen*. Gesammelt und mit Tanzbeschreibungen herausgegeben von Hermann Huffziger. Neu durchgesehene und erweiterte Auflage. Frankfurt a. M., Leipzig: Friedrich Hofmeister, 1930.
- Tautosakos darbai*, t. 3. Spaudai parengė Jonas Balys. Kaunas, 1937.
- Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*. Sudarė ir parengė Gaila Kirdienė. Vilnius: Kronta, 2009.
- Urbaitis, Mindaugas. „Gervėčių apylinkės muzikantai“. In: *Gervėčiai*. Vilnius, 1989, p. 379–382, 397–400.
- Urbanavičienė, Dalia. *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000.
- Vaicekauskienė, Aldona. „Punskiečių kalendorinės šventės ir papročiai“. In: *Punsko ir Seinų krašto lietuviai: etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Sudarytojas Petras Kalnias. Punskas: Aušra, 2006, p. 193–221.
- Vyčinas, Evaldas. „Lietuvių smuikas“. In: *Liaudies kūryba*, 2002, Nr. 5, p. 286–314.
- Vieversėlis*. Harmonizavo Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Surinko ir išleido Vincas Palukaitis. Varšuva, 1909.
- Wojciechowska (Vaicekauskienė), Aldona. „Tańce litewskie na tle kultury etnicznej Litwinów zamieszkałych w Polsce“. In: *Studia Angerburgica*, 6. Węgorzewo, 2001, p. 116–121.
- Žarskienė, Rūta. „Dzūkijos instrumentinis muzikavimas: Veisiejų–Lazdijų krašto tyrimai“. In: *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 1, p. 34–42.
- Žičkienė, Aušra. „Daugialypė kultūrų jungtis: apeiginės rytų Lietuvos ir šiaurės vakarų Baltarusijos melodijos“. In: *Liaudies kultūra*, 2011, Nr. 3, p. 26–39.
- Беларуская народная інструментальная музыка. Фоназапісы, натацыя*. Ред. <...> І. Дз. Назінай. Мінск: Навука і тэхніка, 1989.
- Вяселле. Беларускія народныя песні*. Запіс Рыгора Шырмы. Мінск: Беларусь, 1976.
- Жаніцьба Цярэшкі. Беларуская народная творчасць*, укл. А. М. Салавей, укл. муз. часткі І. Дз. Назіна. Мінск, 1993.
- Земцовский, Изахий. *Мелодика календарных песен*. Москва, 1975.
- Калеса Филарет. „Народная музыка на Палессі“. In: *Музыкалнаўчыя працы*. Кіеў, 1970.
- Рагачова, Аліна. *Да праблемы вывучэння беларускай танцавальнай музыкі: тып „Лявоніхі“*. Курсавая работа. Навуковы кировнік Назіна Дз. Мінск: Беларуская дзяржавная акадэмія музыкі, 2009.
- Традиционная музыка русского Поозерья (По материалам экспедиций 1971–1992 годов)*. Составление и комментарии Е. Н. Разумовской. Санкт-Петербург: „Композитор“, 1998.
- Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. Гродзенскае Паямонне*, т. 3, кніга 2, Мінск: Вышэйшая школа, 2006.

## Summary

As until the end of the twentieth century, the fiddle was one of the main Dzūkian folk music instruments the fiddlers had kept most of the traditional old repertoire – various dances, marches and songs, wedding laments and hymns. The repertoires of the fiddlers who were born in the nineteenth–early twentieth century are very traditional. In the second half of the twentieth century, some of them remembered and played quite a few dances that were popular or were even disappearing in the mid-nineteenth century.

Although the Dzūkian fiddlers' repertoire mostly consisted of various dances and marches in the nineteenth until mid-twentieth century songs and hymns were also important. Quite often, fiddlers were good singers too. Wedding marches, especially those played during the bride's seeing off ceremony were often based on the melodies of wedding ceremonial songs. Dzūkija stands out among other Lithuanian regions with its old Easter song tradition, and fiddlers would play Easter songs and hymns visiting their neighbours' houses.

The fiddlers' repertoire has compositions and features characteristic of the whole region of Dzūkija or its separate areas. In the northern and southern parts of the area attributed to Dzūkija the fiddlers' repertoire has much in common, although distinct differences also exist, which makes it reasonable to speak of separate ethnographic regions (Eastern Aukštaitija and Dzūkija) and musical dialects.

A separate study is needed to analyse in more detail the links between Lithuanian and Belarusian music for fiddle. However, even now it is possible to assert that the links between the old music for fiddle of Eastern Lithuania and Western Belarus (ritual songs, laments, dances) testify to the common old tradition that existed in the area. A later repertoire shows the mutual exchange of Lithuanian and Belarusian instrumental music over different historical periods. The Dzūkai, Belarusians and Poles have been neighbours for many centuries, which determined stronger links with Slavic instrumental music there than anywhere else in Lithuania. The resistance to the policy of Polonisation implemented by Poland in 1918–1939 strengthened the national identity of the Lithuanians (the Dzūkians) and hindered natural musical exchange between the neighbours. On the other hand, dances that came from various western and northern European nations were widely spread over in Dzūkija, which is the eastern border of the area where the *angelčikas* (anglaise), *pranavada* (français) and the jig were spread.

Dzūkian fiddlers born in the nineteenth century played twice as many polkas as waltzes. Over the last decades, folk fiddlers played almost only the polka with increasingly more waltzes and songs written by performers. Stylised folk ensembles influenced fiddlers of the younger generation. Folk harmonica and accordion players have partly taken over the repertoire of the fiddlers.